

FOR REFERENCE

1011 22 1121 101 1121 101

Bogazici University Library

14

39001100316960

PRONOUNS AS REFERRING EXPRESSIONS
IN TURKISH

by

Petek Kurtböke

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Linguistics

Bogaziçi University

June, 1983

ACKNOWLEDGEMENTS

I should like to thank Professor Hikmet Sebüktekin for giving me the benefit of his detailed comments on the final draft of the thesis. I am also grateful to Dr. Eser Taylan and Dr. Ayhan Koç who patiently read several drafts of this thesis and suggested numerous improvements. My thanks are also due to Mr. Sabahattin Kudret Akal who made it all possible for me to record the data which was essential for this study.

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION-----	1
1. REFERRING EXPRESSIONS IN TURKISH-----	12
1.1 REFERENCE-----	12
1.2 TYPES OF REFERENCE-----	15
1.2.1 PERSONAL REFERENCE-----	16
1.2.2 DEMONSTRATIVE REFERENCE-----	25
1.2.2.1 ANAPHORIC DEMONSTRATIVES-----	27
1.2.2.2 CATAPHORIC DEMONSTRATIVES-----	31
1.2.2.3 DEMONSTRATIVE ADJECTIVES-----	33
NOTES-----	36
2. REFERRING EXPRESSIONS IN DISCOURSE-----	38
2.1 SPOKEN DISCOURSE-----	38
2.2A PLAY: KAEVEBE ŞENLİK VAR-----	51
2.3 UNINTERACTIVE DISCOURSE-----	61
2.2.1 AN INFORMATIVE ARTICLE-----	62
2.2.2 AN INSTRUCTIVE ARTICLE-----	66
NOTES-----	68
CONCLUSION-----	71
APPENDIX-----	73
BIBLIOGRAPHY-----	112

INTRODUCTION

One of the reasons why Chomsky and his followers failed to explain certain linguistic phenomena was their rejection of any kind of relation beyond the relationships within the sentences, and the existence of a discourse grammar.

"A sentence grammar will not work unless it is a part of a discourse grammar, because certain factors are needed for the understanding of elements in sentences that are not available within those sentences themselves but only elsewhere in discourse."

G.A Sanders' (1970) words explain clearly why we should give up -to some extent at least- explaining linguistic phenomena in terms of syntactic constraints, pointing out the significance of semantic factors which was begun to be emphasized in the late 1960s by names like Ross, McCawley, and G.Lakoff.

The sentence has been accepted as the highest struc-

tural unit in grammar, and the relation of its elements to one another is determined by structure alone. However, it is a well-known fact that language does not function in isolated bits but in sequences of sentences. The relation of sentences to one another cannot be determined by structure but by cohesion. Cohesion is the semantic relation between the two sentences within a text, which may or may not be structurally related. If we take an example:

- (1)a. Kalacak yerim yok. Parkta sabahliyaçagım.
'I have no place to stay. I'll sleep in the park'
- b. Kalacak yerim olmadigi için parkta sabahliyaçagım.
'Since I have no place to stay I'll sleep in the park'

(1)a presents two independent sentences without any grammatical link whereas (1)b has a grammatical link realized by the postposition 'için' preceded by the verb in nominal form. But in both cases, the presence of the grammatical ^{link} does not affect the semantic link which means that the relation of sentences may not necessarily be dependent on syntactic structure.

If an entity is to be referred to more than once in the same sentence, there are rules which govern the form of its realization either as itself or as a pronoun. The sentence structure may determine this. For example we cannot say:

(2)a. Ali Ali'yi arayanlara gerçeği söylemedi.

'Ali didn't tell the truth to the ones
who called Ali'

Assuming that there is only one Ali, we must express the second occurrence of Ali using a pronominal form:

(2)b. Ali onu arayanlara gerçeği söylemedi.

'Ali didn't tell the truth to the ones
who called him'

c. Ali kendisini arayanlara gerçeği söylemedi.

'Ali didn't tell the truth to the ones
who called him(self)'

Utterance of these sentences by themselves are syntactically all right but a discourse model requires at least two participants and contribution of both, and

"the structure, or constraints on the next speaker, cannot be expressed in grammatical terms however; the linguistic form of the utterance is almost irrelevant; what is structurally important is its linguistic

function and it is evidence of this kind which points to the existence of another level, discourse between grammar and non-linguistic organisation."(Coulthard 1979, p.7)

On the discourse level then, it is not a matter of uttering well-formed grammatical sentences but it is a matter of understanding how sentences or parts of sentences are combined for development of the discourse. Admittedly, interpretation of an element within the discourse requires making reference to another item in the discourse. For instance, we can understand what the following sentence means:

(3): Onun da düşüncesini alsın.

'He should take his opinion too'

but we cannot interpret it since we do not know who o is or whose opinion he is going to take. For its interpretation, we have to look at the context.

The total event in which meaning, as well as its social, expressive and representational components are included is called discourse register. In order to explain some of these pragmatic components let us take a sample discourse and illustrate what we mean:

A:Ömer nerelerde? Ne yapıyor?

'Where is Ömer? What is he doing?'

B:Ankara'da

'in Ankara'

A:Ah, ne zaman gitti?

'Oh, when did he go?'

B:Pazar günü, geçen pazar.

'Sunday, last sunday'

A:Ne kadar kalacak?

'How long will he stay?'

B:Bir hafta.

'One week'

We can understand that both of the participants know Ömer and already have some information about him as neither of them feels it necessary to supply more information. This information shared by the participants stands outside the event and lack of it in the actual conversation does not cause ambiguity. This is background information or old information which is predictable by the participants. Ömer's being in Ankara however, is unpredictable, at least by one of the participants and thus it is new information.

On the other hand, Ömer is the theme¹ of the discourse

which means that the rest of the conversation is about him. However, we might have more than one theme in a discourse:

.....

A:Ah, ne zaman gitti?

'Oh, when did he go?'

B:....geçen pazar. Ali ile birlikte gittiler.

'Last sunday. He went with Ali'

A:Ne kadar kalacaklar?

'How long will they stay?'

B:Ömer bir hafta kalacak, Ali yarın dönecek.

'Ömer will stay one week, Ali will come back tomorrow'

In the above example, Ömer and Ali are the themes of their own sentences and if we omit the subjects:

B:.....bir hafta kalacak,....yarın dönecek.

'....will stay one week....will come back tomorrow'

the participants will not be able to determine the subjects. This means, in case of listing(Ömer, Ali etc) theme is unpredictable. In fact, it is the speaker's responsibility to ensure who or what he is talking about is clear and to decide what kind of device he is going to use. We have mentioned that in analyzing a discourse -planned or unplanned- we are not to look at how well-formed or how grammatical the sentences

are but how they are combined for the development of the discourse. Each language employs certain devices to signal the relationships holding between successive sentences. Referring expressions are such devices, and the other form of cohesive relation is realized via conjoining (Halliday 1976, pp.4-19). Referring expressions serve the development of the discourse and display also the speaker's understanding of previous utterances. With our knowledge about the Turkish language we can recognize such links and tell which features of the previous referent they carries.

Personal pronouns in Turkish are classified according to person (1st/2nd/3rd) and number. Turkish, however is not one of those languages that distinguish between pronouns in terms of gender and humanness/non-humanness:

	singular	plural
1st	ben	biz
2nd	sen	siz
3rd	o	onlar

Personal pronouns, both singular and plural may be inflected for case:

	singular		
Acc.	ben-i	sen-i	on-u
Gen.	ben-im	sen-in	on-un
Dat.	ban-a	san-a	on-an
Loc.	ben-de	sen-de	on-da
Abl.	ben-den	sen-den	on-dan
	plural		
Acc.	biz-i	siz-i	on-lar-ı
Gen.	biz-im	siz-in	on-lar-ın
Dat.	biz-e	siz-e	on-lar-a
Loc.	biz-de	siz-de	on-lar-da
Abl.	biz-den	siz-den	on-lar-dan

Pronouns in the genitive, form possessive constructions preceding a nominal with possessive suffix as in:

ben-im ev-im, sen-in kitab-ın, on-un anne-si
(my house) (your book) (her/his mother)

biz-im ev-im-iz, siz-in kitab-ın-ız, on-lar-ın anne-si
(our house) (your book) (their mother)

And still in the genitive or locative, when they are followed by the pronominal suffix -ki they make possessive pronouns:

ben-im-ki, sen-in-ki, on-un-ki (ben-de-ki, sen-de-ki, on-da-ki)
(mine) (yours) (hers/his)

biz-im-ki, siz-in-ki, on-lar-ın-ki (biz-de-ki, siz-de-ki, on-lar-da-ki)
(ours) (yours) (theirs)

However, the distinct aspect of the Turkish language is a set of suffixes which are attached to the verb in agreement with the features of the subject:²

	singular	plural
1st	gel-di- <u>m</u>	gel-di- <u>k</u> (after tense suffixes)
	gel-e- <u>yim</u>	gel-e- <u>lim</u> (after optative participle suf.)
	hasta- <u>yım</u>	hasta- <u>yız</u> (elsewhere)
2nd	gel-di- <u>n</u>	gel-di- <u>n-iz</u> (after tense suffixes)
	gel- <u>∅</u>	gel- <u>in</u> (after verb stems in the imperative)
	hasta- <u>sin</u>	hasta- <u>sin-iz</u> (elsewhere)
3rd	gel- <u>sin</u>	gel- <u>sin-ler</u> (after optative)
	gel-di- <u>∅</u>	gel-di- <u>ler</u>
	hasta- <u>∅</u>	hasta- <u>lar</u> (elsewhere)

After taking such a quick look at the Turkish pronoun system, let us close our parenthesis here and return to referring expressions in general. In this study, I will examine the referring expressions in Turkish, our focus being mainly on the pronouns and how they behave in a discourse context. The main argument will be that pronominalization may not be explained solely by syntactic factors but involves discourse factors too. The

support for this claim will of course remain within the limits of the data in hand.³

In the first section we will see which items in Turkish have the property of reference and which types of reference there are with illustrations from the data recorded. In the second section we will consider their use in three different models of discourse; namely a spoken discourse, a play and a newspaper article.

FOOTNOTES

¹Theme and Topic are used interchangeably in this study following Lyons. In fact, Halliday suggests that there should be a difference between the two; theme is always in initial position but topic may not necessarily be so.

²Sebüktekin, H., Turkish-English Contrastive Analysis, 1971. pp. 102-103

³The data used in this study are taken from a one hour cassette recording (recorded on 17th April 1983) of a discourse by four adult speakers; two being above middle age, one middle-aged and one below middle age.

REFERRING EXPRESSIONS

This section examines the referring expressions in Turkish with regard to their anaphoric and cataphoric character. Referring expressions, which are of four types as distinguished by Lyons(1977, pp.175-195), by definition, do not stand for themselves but make reference to something else. A group of referring expressions is called lexical devices(Ø.James 1980, p.104)which involves indefinite noun phrases, definite noun phrases and proper names. The other group, on the other hand, is grammatical devices, namely pronouns.

1.1 Reference. If we observe the following sentence we shall see clearly what is meant by referential relationship:

(4)a. Ömer onu arayan olup olmadığını sordu.

'Ömer asked if anyone called him'

What is the relation between Ömer and onu? Simply, they refer to the same person. In other words, their referents are identical, thus they are said to be coreferential. Onu might as well refer to a person other than Ömer but then it is only the context which will make it clear.

It is clear that onu of the embedded sentence refers back to Ömer or it is anaphoric to the antecedent noun phrase. In other words, referring to an antecedent, pointing back to something that has come before it, is known as anaphora. The antecedent may be in the same sentence, in the immediately preceding sentence or in some earlier sentence. Presence of this anaphoric relationship, in fact, presupposes co-referentiality. We do not have the same kind of relationship in the following sentence:

(4). O Ömeri'i arayan olup olmadığını sordu.

'He asked if anyone called Ömer'

O cannot be understood as coreferential with Ömer.

However, the restriction is not a pragmatic one. That is, it has nothing to do with the preceding discourse for the hearer to decide upon the referents of o and Ömer. This is only a grammatical restriction; for Ömer to be anaphoric to o, it must precede it:

A) In pronominalization in a sentence, a noun occurs fully, before it is pronominalized.¹

On the other hand, once the noun phrase has appeared fully, pronominalization seems inevitable:

(5). Ömer, Ömeri'i arayan olup olmadığını sordu.

'Ömer asked if anyone called Ömer'

Such a sentence, to be grammatical, must imply two different Ömer's, otherwise there is no possibility of taking two Ömer's to be coreferential. Although G.E Evans(1980)proposes evidence against the ungrammaticality of such sentences, I shall choose to agree, for the purposes of this paper, with Lasnik's non-coreference rule:²

- B) If NP_1 precedes and c-commands NP_2 and NP_2 is not a pronoun, then NP_1 and NP_2 are not coreferential.³

Another way of expressing the same fact about Ömer is to use a different referring expression:

- (6). Ömer kendisini arayan olup olmadığını sordu.
'Ömer asked if anyone called him(self)'

We know that, syntactically, kendisi/kendi is used whenever the object of the sentence is identical with the subject, although within a discourse context where speaker's empathy as well as other factors count, reflexivization may also depend on the speaker's attitude towards the persons he is talking about rather than syntactic factors. In this study, we shall not deal with the reflexive pronouns but limit ourselves to other personal pronouns.⁴

Yet another type of personal reference can be defined as zero representation:

- (7). Ömer $\emptyset$ arayan olup olmadığını sordu.
'Ömer asked if anyone called'

In the above sentence, Ömer in the embedded sentence is replaced by a zero which is very common in Turkish.

1.2 Types of reference. We have said that referring expressions are of four types. The first group is indefinite noun phrases which may have either a) a specific referent as in the following way:

- (7). Bir adam geliyor. Onun adı da Yahya Kemal.⁵
'Comes a man. His name is Yahya Kemal'

Here, the indefinite noun phrase bir adam is used to refer to Yahya Kemal, a very specific referent.

Or an indefinite noun phrase may have b) non-specific referent as in the following example:

- (8). Bakıyorsunuz adam bir bulvar piyesi yazıyor.
'All of a sudden, you see that a man writes a boulevard play'

As it can be followed from the discourse, there is no specific referent for adam and bir bulvar piyesi.

The second group consists of definite noun phrases

which may be used synonymously with the referent in question although in another context they may not be so:

(9). Shakespeare'in Bir Yaz Gecesi Rüyası...

Hoşlandım piyesin her şeyinden.

'Shakespeare's A Midsummer Night's Dream...

I liked everything in the play'

Piyes might be synonymous to another noun phrase in another context but here, it refers back to Bir Yaz Gecesi Rüyası which renders it definite.

Third group contains proper names which can be seen all over the text. They are used freely unless repetition does not render the text incoherent:

(10). IV.Murat'ı bir ara TV'de seyretmiştik.

'Once we watched Murat IV on TV'

(11). Bana sorarsanız Kral Lear de öyledir.

'In my opinion King Lear is also like that'

Last group of referring expressions are pronouns which are our concern. We have mentioned that we are going to deal with personal and demonstrative reference and explained how personal pronouns work according to traditional grammar.

1.2.1 Personal Reference. When we say personal reference

we mainly think of the third person and not of the first and the second person. Maybe that is because third person occurs more frequently, as it can be seen from the recording, in a discourse context, and only for special purposes speaker(s) and addressee(s) tend to use pronominal forms to refer to themselves. Why does the third person occur more frequently than the others?

Third person pronouns -like first and second persons- are used primarily to refer to a person or an object which is present at the time of speech. This is the deictic use of the pronoun:

(12). AKSAL-Yani o şiir sevmez aslında.
'Actually, she doesn't like poetry'

(13). SEVİNÇ H-...devamlı bir şiir takip etmem
ve o çok şikayetçi bu yüzden.
'I don't regularly read poetry and that's
why he complains a lot'

Even without the act of pointing it is clear that the speakers are referring to each other. It can be understood from the context as well.

Apart from their deictic use, only third person pronouns seem to have anaphoric character which is the reason why they occur more frequently in a discourse.

They are not only used for reference to a person or an object but to a portion of the discourse, to a fact:

(14). AKSAL-En güzel biçimiyle sevmek bir şiiri böyle sevmektir, bir anlam bakımından ona yakınlık duymadan, hatta hele anlamına, hele temasına karşıysanız, gene de severseniz o artık şiirin en yüce mertebesine ermiş biçimlidir...Kuşku duyulmaz artık ondan.

'The best way of enjoying a poem is enjoying it like this; not feeling yourself close to it in terms of any significance, if you are against its significance, its theme and if you still like it, then it has reached the highest plain of poetry. You can not doubt it'

The first two o's are referring to an object, a poem and the last o is different from the two in that respect as it refers to the fact that for a poem to be a real piece of art it should not force the reader to make associations.

Third person plural onlar is sometimes used to indicate 'persons unspecified' but still not causing ambiguity within the context of discourse as in:

(15). İŞİN-Yani Shakespeare'in meselâ Historical Plays denen o II.Richard. Onlar şimdi diyorlar ki onlarda IV.Murat'taki hata yok.

'I mean, for instance, that Richard II, a so-called historical play of Shakespeare. Now they say that they do not have the defect in Murat IV'

Onlar? Who does the pronoun refer to? No other participant needed to ask this question neither will the reader, because even without having attended to what has been said before, one can figure out that onlar here means 'people who criticize', although there has been no specific mention to the critics before.

Other pronouns can be anaphoric in discourse too, but in direct discourse:

(16). AKSAL-Leopold Levi vardı Güzeli Sanatlar Akademisinin başında...Bir konferansının sonunu bir öyküyle bitirdi. "Ben" dedi, "Fransa'da taşra kasabasında büyüdüm."

'There was Leopold Levi as the head of the Academy of Fine Arts. He

finished one of his lectures with a story. "I" said he, "was brought up in a small town in France"

In the above example Ben is anaphoric to Leopold Levi but if we want to find out who is speaking, we must look in the preceding text. In fact, concepts like speaker and addressee are already contained in the discourse registry and they may be pronominalized any time without causing ambiguities:

(17)a. AKSAL-Bir yazı okumuştum ben, diyor ki...

b. AKSAL-Bir yazı okumuştum, diyor ki...

'Once I had read an article, it says..'

In (17)a, the speaker pronominalizes himself but in (17)b absence of the first person pronoun does not cause ambiguity as the person suffix on the verb makes it already clear who is being talked about and the absence of an overt pronominal form does not render the sentence ungrammatical. Similarly

(18)a. AKSAL-Ben size okuyayım mı bir kaç satır?

'Shall I read you a few lines'

would not be ungrammatical if the speaker and the addressee were absent as pronominal forms:

b. AKSAL-Okuyayım mı bir kaç satır?

'Shall I read a few lines?'

due to the fact that personal suffixes always remain on the verb. However, sometimes in pronominalizing himself, the speaker emphasizes the fact that the doer of the action, or the responsible person for the mentioned situation is himself but not another person. This involves the emphatic and contrastive function of the pronoun:

(19).AKSAL-Ama ben hep isterim ki mutlaka her sefer bir başkası koysun.

'But I always want another person to put it on stage'

(20).AKSAL-Hayır, ben yaşadığı dönem için de diyorum ki...

'No, what I suggest for the period he lives is that...'

(21).AKSAL-Olmaz, başka yok, ben bilmiyorum.

'No, there is no other one, I don't know!'

Here, in a way, he is being forced by the context to use a full pronominal form, because other than being emphatic, the speaker may be a part of the new information, which he actually is in the above example. And once the information is given, as in other cases,

the pronoun ben is deleted. In the case of selection however, the speaker may select which participant is to speak next and what he/she is going to say by addressing directly the participant using the second person:

(22).İŞİN-Siz demin konuşurken 'bir dize gelir akla' dediniz.

'You said a minute ago 'A line comes into the mind'

(23).İŞİN-Siz hiç bu konularla ilgileniyor musunuz?
'Are you ever interested in those topics'

First person plural, on the other hand, serves two functions. One is to refer to the speaker himself with one or more of the participants included as in the following way:

(24).FBTBK-Bizim hazırladığımız ödev gelenek üzerine...

'The assignment we are preparing is on tradition'

here, biz indicates that the speaker is not only talking about herself. The context of situation makes it clear that biz extends to another speaker who is present there, but may not as well be. I said 'context makes it clear' because the speaker might have

been talking about a class of sixty students. Biz may also be used to imply that there is a group of people the speaker is identifying himself with as the following example illustrate:

(25). AKSAL-Bizim edebiyatımızda taa 1850'lere kadar nesir yoktur.

'In our literature, up to 1850's, there is no prose'

(26). IŞIK-Bizim şiirimizde bunu uygulayanlar kim acaba?

'Who do you think applies this in our poetry?'

Here, of course, the speakers identify themselves with the Turkish people not with other participants.

As for the possessives, whatever is said for the personal pronouns can be said for them. That is, regardless of their syntactic functions they can be anaphoric to a preceding noun phrase:

(27). AKSAL-IV. Murat ta bu niyetle yazılmıştır.
Onun teması iktidar hırsı.

'Murat IV is also written to serve the same purpose. Its theme is passion for power'

(28). AKSAL-Bilinçaltı, ne diyorlar? Onun da
bir manifestosu var.

'Subconscious, what do they call it?
It also has a motto'

As in the case of personal pronouns, the hearer will not have any difficulty in identifying the first onun as referring to IV.Murat and the second onun as referring to the subconscious.

(29). AKSAL-Meselâ Sabahattin Eyüboğlu'nun Shakespeare çevirileri gene de en iyi çevirilerdir kanımca. Yığınla değişik adamların pek çok Shakespeare çevirileri vardır. Yetersizdir. Yine de demiyorum doruk noktasında çevirilerdir ama gene de en iyisi onunkiler.

'Sabahattin Eyüboğlu's translations from Shakespeare are again the best I think. Lots of men have many Shakespeare translations. They are not successful, Again I don't say they are the translations of highest quality but again the best are his'

The possessive pronoun is obviously anaphoric to the translations of S.Eyüboğlu and cannot be taken as referring to another noun in the preceding sentence. How

ever, it is interesting to note that these possessive pronouns presuppose not only the possessed but also the possessor, that is they are doubly anaphoric.

To summarize, only third person pronouns and possessives have anaphoric character in discourse, first and second persons can also be anaphoric but in direct speech. Speaker and addressee pronominalize themselves for emphatic, contrastive or selective purposes.

1.2.2 Demonstrative reference. As traditional grammar would explain, bu in general is used to refer to something near the speaker, su is used to refer to something at a distance from both the speaker and the hearer and, o is used to refer to something far away or something that cannot be seen by the speaker and the hearer.

Like the third person, as shown in the preceding section, they may be used to point out something within the context of situation probably accompanied by the act of pointing. This is deictic use of demonstratives. However, it is almost impossible to interpret the ut-

terance without the context:

(30). PETEK-Bunun dili, 1956 baktım ilk basımı,
o zaman için...yani şimdi için bile
bu dil eski değil, aslında yaptığınız
değişiklikler çok gerekmez değil mi?

AKSAL-Biliyorum o kadar eski olmadığını...

PETEK-Yani 56'ya göre bunun dili//

AKSAL-56'ya göre çok iyi, ileride//

PETEK-Çok ileriymi değil mi? Ki bugün için bile...

'Its language, 1956 I checked the first
print, for that time...I mean, even
for now, this language is not too ar-
chaic. In fact the changes you made are
not that necessary, are they?

- I know that they are not too archaic.

- I mean, for '56, its language//

- For '56, it is far ahead//

- Too far ahead isn't it? That even for today'

The above bit of conversation would hardly be interpretable for the other participants present at the time of speech if they were not attending to the speaker's actions. Because there are no clues in the prior discourse as to the referent of bu, which was a collection of the writer's short stories and the book was actually on the table when it was being referred and pointed out to. The

speaker, assuming that the others were attending to her actions, did not feel the need to give more information about bu.

As far as the textual analysis is concerned, our criteria in grouping the anaphoric demonstratives will again be proximity of the person or the object being referred to, to the speaker not only in space and time as in deictic use but also in empathic terms.

1.2.2.1 Anaphoric Demonstratives: Bu/bunlar, O/onlar.

These demonstratives are used to make reference to something that has been said before in the preceding text. However, when introducing a new topic, Turkish speaker prefers o rather than bu:

(31). PETEK-O BBC'den gördüğümüz 80 yapımı Hamlet...
'That Hamlet we saw, an 80 BBC production'

(32). AKSAL-Sonra bazen temaya karşı olursunuz,
olaylara karşı olursunuz, gene de o
şiiri seversiniz. Demek ki duygularınıza yaklaşmamıştır, o şiirle aranızda çağrışımsal bir ilişki yoktur, hatta karşısındır üstelik ona ama gene de çok seversiniz o şiiri.

'Sometimes you're against the theme, against the facts, but still you love that poem. That means it hasn't addressed your feelings, there is no associative link between you and that poem, even you're against it but still you like that poem very much'

If we try to change o's in (31) and (32) to bu we shall see that such a use of bu will not be felicitous. But after the speaker familiarizes the hearer with the person or object referred to, he starts using bu freely or after he makes sure that the hearer, as well as himself knows the referent of the anaphoric demonstrative:

(33). AKSAL-Sonra bu geniş aralığı, bu kopmayı, bu bağlantıyı -geleneğe kesin ihtiyacı vardır sanatın...neden vardır onu da söyleyeceğiz- bir adam geliyor, onun adı da Yahya Kemal. Bu adam bakıyor geleneği yok...şimdi bu ne yapıyor o zaman?

'And then this broad gap, this detachment, this link- art definitely requires tradition. Why? I think we will also say that-comes a man, his name is Yahya Kemal. He realizes that he doesn't have tradition. What does he do then?'

Here, we have an interesting example of the use of demonstratives. First three bu's belong to an already given topic and the participants are familiar with it. So the speaker uses bu freely. Later comes a sentence with new information and immediately the demonstrative is changed to o. And after that comes a sentence with an indefinite noun phrase and it is referred to by o as a specific referent. Given the proper name, it becomes obligatory to use bu which is closer to the speaker than o.

(34). AKSAL-Ahmet Haşım, Necip Fazıl, Nazım Hikmet

ama bunların hepsini aynı derecede mi
begeniyorum? Hayır!

'Ahmet Haşım, Necip Fazıl, Nazım Hikmet
but do I like all of these to
the same extent? No!'

Also for this example, the same principle holds. Proper names are presented first and so they are made familiar to the participants. In the subsequent mention they are referred to by means of the definite specific demonstrative bu. However, in referring to something distant in time, it is again proximity principle that determines the choice of o:

(35). AKSAL-şimdi, divan şiiri var, halk şiiri var

değil mi efendim? Dörtüüz beşyüz yıl

sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun
şiiri bunlar. Malûm şairler var.
Artık onları tartışamayız çünkü
onlar klasik olmuşlar. Ben Baki'
yi severim, ben Nedim'i sevmem
lafı yanlış laf.

'Now, there's divan poetry, popular
poetry, isn't there? These are the
poems of Ottoman Empire which last-
ed four, five hundred years. There
are well-known poets, we can't dis-
cuss them anymore because they be-
came classics. It won't be right to
say I like Baki, I don't like Nedim'

This example might seem contradictory after what we
have said for (34) because despite the proper names,
still onlar is preferred, not bunlar. This choice is
again determined by the proximity principle not the
familiarity of the participants to the persons referred.
By choosing onlar instead of bunlar, the speaker wants
to emphasize the fact that the poets are at a distance
and must be kept at a distance. In fact, he is as fa-
miliar with the poetry of Baki and Nedim as he is with
the poetry of Ahmet Haşim, Necip Fazıl and Nazım Hik-
met but still he prefers onlar to refer to the Divan

poets. In other words, this example shows us that proximity principle is still stronger than familiarity principle.

1.2.2.2 Cataphoric Demonstrative:Şu. There is a difference between the demonstratives in extended text reference which may not necessarily be related to their differentiation in terms of proximity. We said that bu stands apart from demonstratives o and şu in that it is closer to the speaker and the others are not. However, in text reference şu seems to draw itself apart immediately having cataphoric character. So far we have seen only the anaphoric function of the demonstratives i.e referring to something that has preceded it in the text. Referring to something that is following in the text is known as cataphora and only şu can make reference to the following text.

(36). AŞSAL-Şimdi şiir bu ayırıma göre çok kesin.

Bir de yöntemlere göre şiir var. Yöntem de şu:

'Now according to this distinction, what poetry is very clear. And there is poetry according to methods. And method is that:'

(37). AKSAL-İlk dize Tanrı vergisidir, ondan sonrası çaba...İlk dizede çaba yok, asıl ondan sonra yoğun bir çaba başlıyor. O da şu:

'First line is god-given, the rest is hard work...There is no need for hard work for the first line but the rest is in fact a struggle.. It is that:'

(38). AKSAL-Artık onları tartışamayız, onlar klasik olmuşlar. Ben Eakî'yi severim, Ben Nedim'i sevmem lafı yanlış laf. Ama şu:

'We can't discuss them anymore, they became classics. It won't be right to say I like Eaki, I don't like Nedim. But it is that:'

These examples and the whole discourse present convincing evidence to show that textual cataphora in Turkish is represented by şu which is not a realization of a grammatical relationship between the demonstrative and the preceding noun phrase but an indication of a semantic tie to the following text. O and bu on the other hand, do not have cataphoric function but only anaphoric function as well as deictic function:

(39). AKSAL-Yeryüzünde bugüne kadar üç temel akım vardır. Gerçi onbeş yirmi tane akım var ama temel akım üçtür. Bunu da şundan çıkarıyorum.

'There has been three main trends in the world. Actually there has been 15-20 but the main trends are three. This I concluded from that'

(40). AKSAL-o şiirde yok.

'It doesn't exist in poetry'

The anaphoric use of bu does not present any problems but in case of o we need to say a few words as to the double function of o as a personal pronoun and as a demonstrative. Actually, there are instances when the two functions seem to overlap in text reference, as (40) illustrates. It is only the preceding discourse which will make it clear if o should be interpreted as referring to something that precedes it or as belonging to a poem mentioned before.

1.2.2.3 Demonstrative Adjectives: Öyle, böyle and söyle are also to be mentioned for their referential character. Öyle and böyle are anaphoric to a previous item like o and bu:

(41). AKSAL-Nurullah Ataç bir yazı yazmıştı onun için, diyor ki: "Hiç hayatımda bir gece öyle bir küçük bahçede oturmadım, böyle bir anım yok, böyle bir özlemim yok..

'Nurullah Ataç had written an article for that. He says, 'I have never had a night in such a small garden in my life, I haven't experienced such a thing, I don't have such a longing'

And söyle seems parallel to şu in that it is also used to make reference to a following utterance:

(42). AKSAL-Yeryüzünde bugüne kadar üç temel akım vardır. Gerçi onbeş yirmi tane akım var ama temel akım üçtür. söyle ki:

'There has been three main trends in the world. Actually there has been 15-20 but the main trends are three. That is:'

To summarise, apart from their deictic use, demonstratives can be used anaphorically and cataphorically in a discourse context, that is, like pronouns, also demonstratives have the function of linking in a discourse. As can be seen from the examples given so far

they are essential for the cohesion of the text as a whole, for without them it would be almost impossible to combine the sentences meaningfully. We have observed that the choice of demonstratives is determined by the proximity principle as in the deictic use, and also by the givenness or newness of the information. However, proximity seems to be a stronger factor than familiarity in choosing one demonstrative rather than the other.

FOOTNOTES

¹ This rule can be seen as a discourse universal. See Chafe, W., Meaning and the Structure of Language, p.261, for example.

² G.E Evans, in his article "Pronouns" presents a long discussion as opposed to Lasnik's pragmatic explanation of pronominalization phenomena and through various examples shows the invalidity of the non-coreference rule, a discussion which seems highly irrelevant for this study as my aim is not to discuss the matter from his point of view.

³ In Langacker(1966) the relations of 'command' and 'precede' are defined as a 'binary relation between nodes that is defined in terms of tree structures' which is formulated in the following way:

A node A commands a node B if neither A nor B dominates the other and the S node most immediately dominating A also dominates B.

⁴ Depending on the speaker's perspective kendi/ kendisi or even o can be used interchangeably. For further reference see Nilson, Birgit, Speaker, Text and the Turkish Reflexive Kendisi. Sezer, Engin, On Reflexivization in Turkish.

⁵ All the examples from now on are taken from the discourse recorded for this study.

REFERRING EXPRESSIONS IN DISCOURSE

In the previous section we examined certain referring expressions as interpreted by reference to some foregoing or subsequent noun phrase. In this section we are going to illustrate that anaphoric expressions may not require an overt antecedent but can be controlled by the pragmatic environment.

2.1 Spoken Discourse. An investigation of the anaphoric expressions in Turkish by E.Erguvanlı(1982) showed how the syntactic control determines the choice between zero and/or pronominal anaphora, which I propose to use as the starting point of my discussion.

First, I will try to illustrate the cases where the syntactic restrictions do not count (based only on our sample discourse of course), later I will illustrate the cases which do not conform to the syntactic generalizations.

One rule that has been challenged in our discourse is concerned with the use of zero anaphora:

A) If there is an antecedent NP, the possessor NP of the genitive construction will be represented as $\emptyset$.

as illustrated in the sentences

(43)a. Erol $\emptyset$ karısı için herşeyi yapar.¹

'Erol does anything for his wife'

b. $\emptyset$ karısı için Erol herşeyi yapar.

'Erol does anything for his wife'

Otherwise the possessor pronoun would not be taken as coreferential with the antecedent NP but as having a distinct referent as in the case of:

c. Erol onun karısı için herşeyi yapar.

'Erol does anything for his wife'

d. Onun karısı için Erol herşeyi yapar.

'Erol does anything for his wife'

Now let us see if the same rule applies in the discourse context too:

(44). AKSAL-Çok sene önce Leopold Levi vardı,

Güzel Sanatlar Akademisinin başında,

uzun zaman kaldı. Onun bir konferan-

sının sonunu bu adam bir öyküyle bi-

tirdi.

'There was Leopold Levi as the head of the Academy of Fine Arts, this man

finished one of his lectures with
a story'

Although it sounds redundant, the speaker has chosen to use onun overtly in the possessive construction. However, this pronominal representation does not cause ambiguity and the participants can easily interpret onun as referring to Leopold Levi as in the case of $\emptyset$ representation would be. Without the discourse context of course onun could easily be interpreted as having a distinct referent:

(45). Onun bir konferansının sonunu bu adam bir
öyküyle bitirir.

'This man finished one of his lectures
with a story'

Like the one giving lecture is another person and Leopold Levi is the one who finished it.

In fact, there are cases where possessive constructions with pronominal representation may sound ambiguous due to their doubly anaphoric character:

(46). AASAL-Sabahattin Eyüboğlu'nun bir şiir
kitabı vardı; 'Şiirle Fransızca
Öğrenme' diye ama onun amacı başka.
Diyor ki şiirle bir yabancı dil öğreni-
lebilir.

'There was a book of poems by Sabahattin Eyüboğlu called Learning French with Poetry. But its aim is different, it says one can learn a foreign language via poetry'

It may not be clear if onun is referring to Sabahattin Eyüboğlu or to his book until we come across other hints to make it clear which referent is meant by onun such as:

....Diyor ki şiirle bir yabancı dil öğrenilebilir. Ama o biraz fantezi.

'It says one can learn a foreign language via poetry. But it's a bit fantasy'

With such a sentence following we can understand that the third person is used to refer to the book not to the writer.

Our second rule is again concerned with the use of onun but in embedded sentences this time:

- B) Coreference of the subject of an embedded S with a non-subject NP of the main S is expressed with either a $\emptyset$ or pronominal representation provided that the antecedent precedes the anaphor in its linear order, otherwise a distinct reference interpretation results.

(47)a. Erol bana onun toplantıya gelmiyeceğini
söyledi.

'Erol told me that he wouldn't come to
the meeting'

b. Onun toplantıya gelmiyeceğini Erol bana
söyledi.

'Erol told me that he wouldn't come to the
meeting'

Before we see our example in the discourse context, let
us see it in isolation so that we can understand how

context means:

(48). AKSAL-Onun döneminde yetenekli ama Yahya
Kemal çapında olmayan başka şair daha
var.

'In his period, there is a poet, skill-
ful but is not yet a master as Yahya
Kemal'

Had the discourse not been present, onun could be in-
terpreted as having another referent than Yahya Kemal,
to another poet of the same period maybe, but when placed
in the context there remains no doubt as to the referent
of onun:

(49). AKSAL-şimdi Yahya Kemal şiir yazmak istiyor
ama bakıyor ki geleneği yok adam.

Son seksen sene geriye doğru geleneği yok. Şimdi bu ne yapıyor o zaman, bir gelenek bağlantısı olarak Divan'dan yararlanarak gazelleri, rübaileri yazıyor. Böylece gelenek bağlanıyor. Şimdi ses almak istemiş adam, geleneği sesle bağlamak istiyor. Onun döneminde yetenekli ama Yahya Kemal çapında olmayan bir şair daha var.

'Yahya Kemal wants to write poems but he realizes that he doesn't have tradition. What does he do then? To bridge the gap he writes gazels, rübais, making use of Divan. Now he wants to hear that sound, he wants to bridge the gap via sound. In his period, there is a poet, skillful but is not yet a master as Yahya Kemal'

After Yahya Kemal is registered in the discourse registry and mentioned subsequently with certain different forms such as adam, onun cannot of course be interpreted as referring to another poet. However, in such cases, predictability is crucial to the acceptability of such an anaphoric relationship. If the referent of the pronoun is not determinable from the preceding text then it is better to place the full noun phrase in the initial po-

sition in the linearization of the sentence:

(50). Yahya Kemal'in döneminde yetenekli ama
onun çapında olmayan bir şair daha var.

'In Yahya Kemal's age, there is a poet,
skillful but is not yet a master as he is'

What is interesting to note in our sample discourse is that the participants prefer simple structures to complex structures which is of course due to the fact that human beings communicate under short-term constraints, and their rapidly-fading semantic intentions should be marked overtly as clearly and quickly as possible.²

Other rules proposed by B.Erguvanlı are mostly concerned with conjoined structures and embedded sentences.³

Due to the fact cited above it is difficult to find counter-examples to these syntactic restrictions, and whatever we have said is limited to our sample discourse.

However, if we have a look at the anaphoric expressions used throughout the discourse, we shall see that not all of them allow pragmatic control which is formulated by B.Erguvanlı in the following way:

0) when an object is an obligatory argument of the verb, only pronominal anaphora can be used to express coreferentiality with a preceding NP.

Admittedly, there is a group of verbs which take obligatory object in the dative, accusative or ablative:

- (51). AKSAL-En güzel biçimiyle sevmek bir şiiri böyle sevmektir, bir anlam bakımından ona yakınlık duymadan.

'The best way of enjoying a poem is enjoying it like this; not feeling yourself close to it in terms of any significance'

- (52). IŞIN-Can Yücel'in Bahar Noktası...

AKSAL-Biliyorum, seyrettim onu.

'-Can Yücel's Bahar Noktası
-I know, I watched it'

- (53). IŞIN-Fir Yaz Gecesi Rüyası...yine ondan zevk aldım, hoşlandım piyesin her şeyinden.

'A hidsunnernight's Dream...Again I liked it, I enjoyed everything in the play'

Whether in isolation or discourse such sentences would be ungrammatical without an object, because the verbs yakınlık duy- (approach), seyret- (watch), zevk al- (enjoy), hoşlan- (like) are to be followed by an object in order to be grammatical. As can be seen yakınlık duy- takes an object in the dative, seyret- in the

accusative and zevk al-, hoşlan- in the ablative. In other words, the form of pronominal representation is determined by the verb which has nothing to do with the pragmatic factors. However, in a discourse context, the speaker, assuming that the object is clear from the environment may feel it unnecessary to use an overt pronominal form. In such cases however, the addressee may feel the need to clarify and locate the referent about which the claim is being made:

(54). AKSAL-Ben size okuyayım mı bir kaç satır?

SEVİNÇ H-Ne'den Sabahattin?

AKSAL-Piyesim'den.

'-Shall I read you a few lines?

-From what, Sabahattin?

-From my play'

(55). AKSAL-Çyle uzaklaşmışım ki.

PETEK-Yaralı Hayvan'dan mı?

AKSAL-Pütün hepsinden

'-I feel so far that

-From the 'Wounded Animal'?

-From all of them'

In short then, if the object is an obligatory argument of the verb and, if the speaker is presenting new information, an overt pronominal form should be used.

However, if the object of the verb, although obligatory, is already predictable from the context, the speaker may omit it as in:

(56). SEVİNÇ H-Çok severim ben o hikayeyi, Sabahattin Amcan hiç sevmez ∅.

'I like that story very much but Sabahattin doesn't'

(57). SEVİNÇ H-Roman da yazabilir.

AKSAL-∅ yazaman.

PETEK-Neden?

AKSAL-Hiç ∅ denemedim.

'-He can also write novels

-I can't

-Why not?

-I've never tried it'

The unpredictability of spontaneous conversation as mentioned before can be followed easily in our sample discourse, at any place in the conversation the participants change the topic freely due to the lack of an overall theme. And once the topic is changed, pronominalization possibilities end. Consider the continuation of the conversation whose subject was Murat IV:

(58). AKSAL- Bir yerde biter IV.Murat. Birinci perde sonunda filan bir yerde ∅ biter,yani olgusu biter piyesin.

Adam ne söylemek istediye orada söyleyip bitirmektedir. Ondan sonrasını sırf bir perdelik piyes yazmayayım ben diye uzatmıştır.

IŞIN-Bunun dışında Ø eleştiri alamaz mı?

AKSAL-Hayır, Ø eleştiri şöyle alır. Çok iyi bir piyestir, orijinaldir ama bana sorarsanız Ø kötü olmayan ama büyük ölçülerle ölçemeyeceğimiz, kötü olmayan...Dünyada böyle yarısında biten piyes yok mu? Pek çok var. Bana sorarsanız Kral Lear de öyledir.

Kral Lear birinci bölümünde biter.

Kedir orman sahnesi, delirme, ne ekler Kral Lear'e?...

IŞIN- Veya Yunan Tiyatrosu'ndaki Ajax, Sophocles'in. Oraca da yanlış hatırlamıyorsa bütünlük nasıl devam ediyor diye konuşmuştuk, Ajax yarıda öldüğü hâlde.

.....

Feki, IV.Murat için gene...

'-Murat IV ends somewhere at the end of the first act, I mean the development of the play comes to an end.

The man has finished there what he wants to say. The rest is lengthened just not to have written a one act play.

-Except that, can't it be criticized?

-No, it can be criticized in this way.

It is a very good play, it is original, smart but if you ask me not bad but ~~we~~ our criteria in evaluating the play should be modest. Aren't there any plays in the world that end halfway. Many. In my opinion, King Lear is also like that. What is the forest scene, madness, what does it contribute to King Lear. I mean, you can find this in the greatest playwrights of the world

-Or Ajax in Greek Theatre, of Sophocles.

If I'm not mistaken we had discussed how the wholeness continued despite Ajax death. Okay, for Murat IV again...'

In the first three bits $\emptyset$ representation indicates that the topic of conversation is still IV.Murat. However, from the point Aksal has changed the topic to King Lear on any third person pronoun or marked verb must refer to King Lear although in this case the speaker prefers to refer to the play in its full name as he wants to make sure that the topic of conversation has changed.

Later Ajax is introduced and again from that point on all the pronouns and verb endings should be interpreted as referring to Ajax. In order to return to Murat IV as the topic of conversation, it must be registered in its full form again. In case of multiple antecedents it is again the context which will determine who the subsequent pronoun is referring to. In (59):

(59). AKSAL-Bir duygu yetisi, bir hareket etme, edim yetisi, o şiirde yok, o başka bir sanatın işi.

'Emotions, physical skills, this does not exist in the nature of poetry, it is the job of another branch'

O refers to the closest noun phrase to the left of it as later the speaker supplies more information as to the referent of o. Whereas in the following example:

(60). AKSAL-Gazelleri, 'Eski şiirin Rüzgarıyla' adlı kitabında topladığı şiirleri, rübaileri, onları yazıyor.

'He wrote gazels, the poems and rubais which he collected in his book called 'The Wind of Old Poetry', he wrote them'

onlari refers to all of the antecedents but not to the immediately preceding noun phrase. It is again the context that makes it clear for the addressee to interpret it in this way.

To summarise, this section has been an attempt to illustrate the cases where some of the syntactic rules proposed by E.Erguvanli fail in discourse. Admittedly, it is very difficult to establish rules that can be generalized to the whole discourse phenomena but it shows that pragmatic environment as well as the factors like topic shift, old/new information play a role in the use of pronouns.

2.2 Planned Discourse:A Play. A discourse of a play differs from spontaneous speech in that it is written and revised. This ensures that there will be much more formal structure in this type of discourse than spontaneous conversation which lacks an overall theme, pattern and planning. In unplanned discourse there is always unpredictability that is, it is not possible to predict at the beginning of a conversation how it will develop and how it will end. There is also inexplicitness due to the

participants' reliance for their information on the extralinguistic context in which the conversation is taking place. This explains the frequent use of ambiguities like for example:

(61). AKSAL-Meselâ $\emptyset$ benim çok sevdiğim üç dört yeri çıkarmış...

'For example he left out some of my favourite parts'

(62). AKSAL-O kadar^ø rahatsız olum ki, alışmışım öbürüne...

'I was so upset, I was used to the other'

(63). AKSAL-Ben de bastırDIM onları.

'I had them printed'

Such anaphoric (pronominal or zero) expressions are as ambiguous as frequently incomplete utterances which seem plain to the participants in the context and their vocal expression redundant:

(64). a'ya kesin.

'certainly to a'

(65). yarıda kaldı.

'It was interrupted'

Without context such statements are not only ambiguous but also meaningless. Another reason for inexplicitness

is participants' common background which makes it possible for the participants to take a great deal of what they are saying for granted.

Before we go on with our planned discourse analysis, a few words might be needed as to why I have chosen this particular play: Kahvede Benlik Yar. It seemed to be interesting and rich with regard to conversational analysis in that while there is very little in the way of action, there is certainly a great deal of talk having the features of both dramatic dialogue and everyday conversation. Yet it is relatively short and simple, at least in terms of participants, there being only two (Waiter being the third) characters on stage. During the play the audience's attention is focused on the personalities of the characters as they are presented via the talk. 'Kadın' and 'Erkek' continuously present new information and build the dialogue on these bits of information. While starting to communicate, the already 'in the air' information shared by the characters which is Bay Arabulan constitutes a kind of starting point. In this way, the characters create the common environment with the sentences they

have uttered. On the contrary, in our everyday conversation model the participants seem to know each other and the environment they are interacting better. There is more 'in the air' information compared to the play discourse as seen in the use of apparent ambiguities, 'apparent' in that these are only ambiguous when isolated from their context.⁴ It would also be interesting I thought, to use Aksal's everyday speech compared to his play which would give us an idea as to what degree his language is affected from his style.

As mentioned before, the basic generalization that can be made about pronouns in discourse is that, pronouns occur after the specific mention of a referent. Full noun phrases, however, sometimes occur after the specific mention of a referent. In these cases, the choice of full noun phrases appears to be optional in spontaneous speech and emphatic or stylistic in writing a discourse. Pronominalization applies freely after the referent is properly registered in the discourse registry:

(66). AKSAL-Şimdi zaten kalıcak yazsanız bile
mürettipler kalacak diziyorlar.

AKSAL -Alışmışlar onlar tabii

.....

AKSAL-Hatta bir piyes çevirmiştik vaktiyle,
baktık ki tashihlerde, hep a'ya dö-
nüştürmüşler.

'Nowadays, even if you write kalıcak,
typesetters set it as kalacak.
They are used to that of course.
And once, we had translated a play,
while we're proofreading, we saw
that they all changed it to a'

In the above example the topic is mürettipler(typeset-
ters) and it is registered in the registry properly as
seen in the first sentence. And the noun is not used
again until the discourse topic changes, but referred
to either by pronominal or zero anaphora. We have al-
ready mentioned that there is a general tendency to de-
lete the pronouns in Turkish since they are already made
clear with the person markers attached to the verb.

Let us take a few exchanges from the play text now and
see if pronominalization applies in the same way:

(67). ERKBE-Bay Arabulan

KADIN-Evet, evet, Bay Arabulan.

ERKEK-Ne saygıdeğer bir kişidir o.

KADIN-Ağırbaşlı, uzak görüşlü, üstün
yaradılışlı.

ERKEK-Zengin ve Kibar.

'-Mr.Matchmaker

-Yes, yes, Mr.Matchmaker

-What a respectable person he is.

-Dignified, unreachabeable, superior.

-Wealthy and generous'

After the referent Arabulan is registered in the discourse registry in the first two utterances and the participants both made sure that the topic of conversation is Arabulan, pronominalization applies. The demonstrative pronoun o is used for the third person singular. We could move the pronoun to the initial position easily but it is clear from the predicate emphatic suffix -dir preceding the pronoun that the author uses it for the sake of poetic effect, as the speaker has no doubt as to the definiteness of his statement.⁵

As opposed to the spoken discourse, our written discourse seems to have an overall theme which is famous Bay Arabulan and utterances seem to center around him.

Bits of information construct the dialogue and new bits are added to them constantly but the topic of the conversation hardly changes. This we can follow from the marked verbs till the end of the dialogue, with a few exceptional lines. The noun phrase Bay Arabulan is repeated only two more times throughout the conversation which is not of course to escape ambiguity but to create effect. Pronominal form is preferred when Kadın is referring to Erkek and Erkek to Kadın, after these two characters are registered in the registry as Bay and Bayan, from the very beginning of the play:

(68). ERKEK-O gelince...O diyorum ya, böyle
derken hafifçe yüreğimin vurdu-
ğunu duyuyorum.

GARSON-Aşkın başlangıcı demek, bayım.

ERKEK-Yaa! Aşk böyle başlar demek?

GARSON-Evet. Aşkın başlaması için her-
şey yerli yerinde.

ERKEK-Bay Garson, ricaım şu sizden. Onun
karşısında yüceltin beni. (p 19)

'-When she comes...Do you know
when I say 'she', I feel my
heart beats

-This is the beginning of love, sir

-Ooh, love begins so then?

-Yes, everything is ready for the
love to begin

-Mr.Waiter, I'll ask you a favour.
Speak well of me when she's here'

Although the speakers introduce new information constantly, Bay and Bayan are still being referred to with the third person and this does not cause ambiguity. In other words, the 3rd person here is used like a definite noun phrase.

In the reference section we have mentioned that other than being contrastive or emphatic, the speaker pronominalizes himself when he is part of the new information, and in such cases it is not possible to use $\emptyset$ representation. In the Kahvede Genlik Var two characters of the play Bay and Bayan, who have almost no information about each other create the common environment constantly presenting new information about themselves with the help of the waiter:

(69). GARSOK-Önce ben konuşayım ister misiniz?

ERKEK-Evet, önce bir süre siz konuşun.

GARSOK-Ben size sesleninceye değin ken-

dinizi burada yok sayacaksınız.
Eiz de yok sayacağız sizi. Hiç
kaygılanmayın, ben yürüteceğim
işinizi.(p. 29)

'-Would you like me to speak first?
-Yes. You speak first, for a while.
-Until I call you imagine you are
not here. We'll also imagine you
are not here, don't worry, I'll
do it for you'

(70). KADIN-Geç kaldım ben de. Saat kaç?

GARSON-On.

KADIN-Ben on buçuk sanıyordum. (p. 30)

'-I'm late. What time is it?
-Ten
-I thought it was half past ten'

However, as in the spoken discourse, ben is replaced
with biz out of politeness or humility:

(71). GARSON-Şu bizim kahve için bir şey düşün-
müyorsunuz ya bayım? (p. 14)

'I hope you don't have anything in mind
for our caffè?'

We also observe collective use of pronouns as in:

(72). GARSON-Buranın saati...sizin için çok de-
ğerli olan yirmi dakikayı sizden ça-
lar sonra gene size armağan ederiz.

'Our time...We steal that valuable
twenty minutes from you and then
give it back to you again' (p. 14)

Siz in the above example indicates that the Waiter is
identifying his customer with all his other customers.

Even when two pronouns with different referents follow
each other there is no ambiguity because the number of
possible referents is so limited:

(73). ERKEK-Gene bir dost girdi araya. Onu da
beni de iyi tanıyan bir dost.0
düzenledi bu buluşmayı. (p. 13)

'-Again a friend came between, a
friend who knows her and me well.
He arranged this date'

In other words, as such a play is planned and written
it is natural to have less ambiguities than unplanned
discourse. However, apart from the stylistic part of
the matter, our previous generalization will also
count for such discourses. To conclude, I would like
to propose two basic conditions to account for prono-
minalization within a planned discourse which are not
at all different from an unplanned one:

Within a planned discourse, pronominalization is possible if a) the referent is properly registered in the discourse registry, and b) there will be no vagueness or ambiguity because of multiple antecedents.

2.3 Planned Discourse: Newspaper Extracts. In the previous section we have said that a play discourse differs from spontaneous speech in that it is written and revised. And we have also said that its formal structure does not allow ambiguities. There is yet another type of discourse a degree more formal than a play discourse; a newspaper article. One might ask why we should call it discourse but we must remember that the simplest discourse model requires at least two participants. In our case one of the participants is the writer and the other is the reader.

Alan Pitt Robins(1956, pp.17-18) says a daily newspaper serves three functions: to inform, to instruct and to entertain. The last of all is realized via crossword puzzles, cartoons, articles on fashion, cookery, gardening etc. We shall not concern ourselves with this kind of writing. A newspaper's most important

function is to inform says Robins and the informative language of the Turkish newspapers, as we shall see in the following extracts, does not allow the free use of all the pronouns. On the other hand, 'the first channel of instruction is the leading article' which is naturally not as dry as the informative news report since its aim is to encourage the reader to think as well as to give a picture of international, national and local affairs. Therefore, the writer seems to feel freer in his use of pronouns.

2.2.1 An informative article. What is interesting in a written discourse of informative type, compared to spoken discourse both planned and unplanned, is to observe no occurrence of pronominal representation of anaphora. In the sample newspaper report we have taken and in a number of others we have looked at, we have come across only zero representation to express anaphoric relationships. As well as zero, full occurrence of noun phrases is frequent throughout the text:

(74) Trakya Çiftçisi günlere bir camla yağmura hasretti. Ekinler sıcak ve susuzluktan kavruluyorlardı...Önceki gün gökyüzü birden karandı. Mavi karaya dönüğe çiftçilerin yüz-

leri ak ak oluyor; ağız dolusu gülcükle
doluyordu. Birazdan yağmur düşecekti...
Ø çok sıkıntı çekip korkmuşlardı ama son
anda bile olsa kurtulacaktı emekler. Gök-
lerden düşen ilk müjdecî damlalara takıldı
Ø gözleri. Ø inanmak istemediler.

'The farmers in Thrace have been looking forward to a drop of rain for days. The crops were drying up because of heat and drought. The other day, the sky darkened all of a sudden. As blue was changing to black, the faces of the farmers showed signs of happiness. Soon it was going to rain. They suffered and were scared but although at the last moment their hard work would get its merit. Their eyes fixed on the first drops of rain falling from the sky that signalled good news. They did not want to believe.'

In the above example we can see that the topic is Trakya Çiftçisi and after it is registered in the discourse registry it appears either in its full form or referred to with Ø. However, in this bit, is included also the writer's description of the event apart from the event itself. In direct reporting, on the other hand, full occurrence of noun phrase is preferred to Ø:

(75) DSİ ve TEK uzmanları ülkemizin batı bölgelerinde yağışların eylül-mart döneminde çok düşük gerçekleştiğini belirterek şunları söylediler:"...." TEK uzmanları gelecek yıllardaki elektrik açığının yanı sıra önümüzdeki dönemde...elektrik açığı doğabileceğini belirttiler...elektrik kısıtlamasına gidilmediğini belirten TEK Uzmanları:"....."şeklinde konuştular.

'DSI and TEK experts, having stated that the rain falls in our western regions have been considerably low from September to March, said:"..." TEK experts stated that in addition to the insufficiency of electricity in the coming years there may also be insufficiency of electricity this year. The TEK experts who said that there is no electricity cuts...'

Subsequent occurrences of the same noun phrase present convincing evidence that in written discourse the addresser- the writer in our case and the addressee being the reader- avoids using pronominal form of anaphora. One reason for this may be highly structured form of the discourse which renders it more formal than the two other types of discourse we have seen.

Secondly, the writer aims at the least ambiguous to communicate his message. But the most important of all, he is constantly introducing new information, so he cannot help mentioning the noun phrase in the full form. However, it is interesting to note that demonstratives are used frequently throughout the text:

(76). Ülkemizde halen 74 barajın faaliyette bulunduğu, yirmibir barajın ise yıl içinde bitirileceği, buna karşın...

'Presently, 74 dams are active in our country and 21 dams will have been completed in the present year. However..'

(77). ...kar kütleleri beklenenin aksine ağır ağır eriyerek toprak tarafından emildi. Bu durum....

'Masses of snow, contrary to what has been expected, melted slowly and has been saturated by the soil. This condition...'

(78). Yapımı devam eden 40 barajdan ise 17'si enerji üretiminde bulunacak. Bu barajlarda..

'Out of 40 dams that are under construction 17 will be active in the production of energy. In these dams..'

2.2.2 An Instructive Article. In the written discourse of instructive type, on the other hand, the tone of the article is lighter and both personal and demonstrative pronouns can be seen:

(79). Çevreyi kendilerine dert edinmiş; bu konuda dernekler vakıflar kurmuş kişilere göre en önemli sorunlar çevre sorunlarıdır. Gerçekten de öyle...Günlük nafakasının ardında koşanlar belli bir çevreye tıkmış, orada yaşamak zorundaalar.

Ya gürültü? Çevre uzmanları onu da çok önemli bir sorun sayıyor.....

Yarın öbür gün Dünya Çevre Günü'nü kutlarken konunuz komşunuz ile anlaşmazlığa düşerseniz, bu sözümüzü unutmayın ve ona göre sesinizi ayarlayın.

'People who bothered themselves with the environment, who actively participate in foundations and organisations, think that environmental problems are the most important ones, and that is true...

Those who are after a day's earning are closed within the boundaries of a certain social environment and are obliged to stay there.

What about the noise? Experts in this branch consider this as an important

problem too...While celebrating the World Environment Day, if you have any problems with your neighbours, don't forget what we say now and don't talk too loud.'

(30). Kuzey Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin şimdiye kadar dünyaya anlatamadıkları.....

Anlatılamayanlar şunlardır:

'What North Cyprus and Turkey could not make the world understand up today... These are what could not have been made clear:'

In an instructive article then, personal pronouns and demonstratives are used in the same way as they are used in the unplanned discourse whereas in an informative piece of writing full noun phrases and seldom $\emptyset$ representation are preferred.

FOOTNOTES

¹ In this and subsequent quotations, I have changed the numbers of the original examples to conform the ordering of this paper.

² Slobin, Dan I. Psycholinguistics, Glenview, Ill.: Scott, Foreman, 1979. (pp. 189-195).

³ In her study, E. Erguvanli examined the cases where an overt pronominal form is obligatory, the cases where $\emptyset$ representation is obligatory and the cases where either can be used. She concluded that 'the independent subject pronouns have a higher communicative value than the person suffix on the verb' observing only pronominal form is used when the subject is part of the new information given. Her argument is briefly: 1) If there is an antecedent NP, the possessor NP of the genitive construction will be represented as $\emptyset$ and the presence of a possessor NP indicates distinct reference. The position of the subject and the $\emptyset$ do not play a role in the semantic interpretation when there is only one subject. However, in case

of two potential antecedents one being the subject and the other object, only subject is interpreted to have the same reference with $\emptyset$. 2) Coreferentiality of the subject of the adverbial clause with that of the main clause is expressed by a $\emptyset$ anaphor. 3) If neither the main S nor the embedded S have an overt subject NP, assuming that the person marking on the main verb and the embedded verb indicate the same person, the subjects are interpreted as coreferential but in the case of overt subject NP's, these subjects are interpreted as distinct from each other. 4) A pronominal form is necessary to represent the object NP when the object is an obligatory argument of the verb. 5) Free variation of pronominal and zero representation of anaphora is possible in conjoined structures with the anaphoric expression being a non-subject of the second sentence in the conjoined structure. 6) In complex structures with embedded sentences, the possessor of a genitive construction may be represented with either a pronominal or zero anaphora when the possessor is not an embedded subject and is coreferential with a non-subject.

⁴ D. Crystal and D. Davy, Advanced Conversational English, 1975, pp. 1-11.

⁵ Sebüktekin, H., Turkish-English Contrastive Analysis, 1971, pp. 102-3.

CONCLUSION

Turkish has a set of devices for maintaining textual cohesion as all other languages, and it has been our aim to examine one type of cohesive links, namely pronominal reference in Turkish. In the first section we have seen the grammatical and lexical devices which Turkish employs in a discourse context to link the sentences which we called, following Lyons, referring expressions. We tried to identify the types of referring expressions and said that they are of four types, namely indefinite noun phrases, definite noun phrases, proper names and pronouns. After taking a brief look at the first three, we concerned ourselves mainly with pronouns -both personal and demonstrative- with regard to the roles of the speaker, hearer and others in the discourse. Among all, only third person pronouns presented anaphoric relations and our focus has mainly been on such relations. Also demonstratives bu and o proved to be, rather interestingly, as common as the third person pronouns.

In the second part, E.Erguvanlı's investigation of anaphoric representations in Turkish has been a starting point which explained anaphora in terms of syntactic rules. Of course, it has not been possible to find counter-examples for all the cases she proposed rules for, to show that syntax fails to explain pronominalization. However, although it is not possible to generalize our conclusions, we have come up with two cases that can be explained in terms of pragmatic control. Both of these cases are concerned with the use of genitive constructions in simple and complex structures. We have also examined the use of pronouns in two different kinds of planned discourse. In the play discourse, nothing exceptional to the rules of spoken discourse has been found. In the newspaper language however, we have found out that, when informative, pronominalization seldom applies due to the formal structure of the article, and when instructive, pronouns are used freely.

What we have tried to do so far was not of course to formulate rules but to introduce the idea that certain linguistic phenomena like pronominalization can be explained not only by syntax but also with some discourse concepts to only four of which (new/old information, listing, topic shift) we have pointed.

APPENDIX

DATA I

AKSAL-Mümkün değil.

IŞIN-Bugünün dili olacak, değil mi? Ona göre yorumu açık olacak, yani Arnold Wesker bu açıdan herhalde belli bir dönem için düşünüyor, değil mi? Ondan sonra ne olacak?

AKSAL-Evet, başka türlü olacak, başka türlü olacak//

IŞIN-Kendi belki sağlığında ve bulunduğu yerde sahnelenen eserlerde//

AKSAL-Evet, yaşadığı dönem için düşünüyor. Hayır, ben yaşadığı dönem için de diyorum ki bir aşı, yani rejisör bir aşı, yeni bir aşı verir ona--başka bir...genişletir--boyutunu genişletir mutlaka, iyi bir rejisör, gerçek bir rejisörden bahsediyorum. O olursa çok iyi. Meselâ yazar sahneye koyduğu zaman ne yapacak? Aynen kendi metnini nakletmeye kalkacak, belki çok sadık olacak, belki çok kafasındakine yakın olacak. Tüm oyuncuların aynı neticeyi almasına inkân yok ama ne olacak? O kadarla kalacak, yeni bir aşı olmayacak o, yeni bir soluk olmayacak.

IŞIN-Evet.

AKSAL-Ama ben hep isterim ki mutlaka her sefer bir başkası koysun. Fakat yazar da yaşıyorsa, aynı ülkedeysen, onun da düşüncesini alsın biraz.

IŞIN-Evet. Ayrıca, herhalde eklemeler ve çıkarmalar
olmamalı değil mi?

AKSAL-Ekleme bir kere kesinlikle olmamalı. Çıkarmaya
gelince, o bütün dünyada yapılıyor. Onun da bir
dozu var, bir dozu var. Yani yazarın onayını al-
malı bir kere yaşıyorsa yazar ve...

IŞIN-Evet.

AKSAL-Bir dozda kalır o, yani sonsuza dek gitmez...

Böyle sekiz sayfa gitmez. Meselâ benim çok sev-
diğim üç dört yeri çıkarmış. Diyelim ki bütün
dramatik oluşumu o çıkarma etkilemeyecektir. Onu
da kabul edelim bir an için. Ama o...olsun, bir
edebî, bir metin bölümü çıkmıştır, o da önemlidir.
Sonra kimin haklı kimin haksız olduğu çok belli
değildir. Yani o parçanın çıkması lâzım mıdır,
değil midir? Tiyatrocularda şöyle bir kanı var:
yazarlar tiyatrodan anlamaz. Ya yazarları tiyat-
rodan ayırmak isteyenler. Shakespeare'den de çık-
arıyoruz diyorlar meselâ. E ondan da çıkarır, her-
kesten çıkarır, ne olacak.

PETEK-Ama yorumlama olayı da var. Meselâ o BBC'den gör-
düğümüz 80 yapımı Hamlet'in üzerine öbürlerini hiç
beğenmedik. Yani en güzel yorumlama kitaba sadık
olan gibi geldi bize, değil mi?

IŞIN-Evet, kitaba sadık tamamen. Derek Jacobi'nin oynadığı bir Hamlet seyrettik okulda. Yaklaşık dört saatti zannediyorum. Oldukça yakındı esere.

AKSAL-Dört saat sürüyor mu?

IŞIN-Dört saat sürüyor ve bir nefeste seyrediyorsunuz.

AKSAL-Demek bize hep kesik kesik anlatıyorlar tiyatrodaki.

IŞIN-O da tiyatro eseri olarak hazırlanmış ve onu filme almışlar.

AKSAL-Bir de şey var//

IŞIN-Yoksa sinema için değildi.

AKSAL-Evet.

IŞIN-Değil mi? Tiyatro eseri olarak tamamen--yani filme göre uygulanmamış. Yine tabii biraz çıkarmışlar ama--galiba ondan da biraz uzunmuş Hamlet. Zaten biliyoruz çıkardıkları kısımları. Ama eser kendinden bir şey kaybetmemiştir.

PETEK-Tabii. Meselâ o Ruslar'ın yaptığı bir Hamlet filmi var. Gerçi o çok eski bir şey//

AKSAL-O da film olarak mı yoksa tiyatro eseri olarak mı?

IŞIN-Şimdi bu gördüğümüz tiyatro içindi fakat//

PETEK-O gördüğümüz Rus filminde//

IŞIN-Film içindi o değil mi?

PETEK-O Rus filminde meselâ sonunda tabutlar filan gidiyordu, öyle bir şey yok aslında. Başka türlü eklemeseler bile sahne olarak//

AKSAL-Hayır, film yapınca, film teknolojisinin kullanacak.

Söze yaslanmıyacak, görüntüye//

PETEK-Evet.

AKSAL-Filmin içinde o başka bir şey oluyor. Tiyatroyu filme almamalı, tiyatro olarak kalmalı, o kadar.

Ne olursa olsun.

PETEK-Işın çantamı uzatır mısın?...Aslında Işın'ın tezi de çok ilginç. O da şiirle ilgili bir tez yazıyor.

AKSAL-Öyle mi? Şiir...

PETEK-Ama şiirin//

IŞIN-Şiirin...yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde şiir.

AKSAL-Yabancı dil olarak Türkçe...ne demek bu?

IŞIN-Yabancı dil olarak Türkçe programları. Amerikalılar diyelim meselâ, Türkçe öğrenecek olurlarsa, onlar için bir program hazırlanıyor. Bunun içinde şiirin yeri olabilir mi? Olursa nasıl olur?

AKSAL-Sabahattin Eyüboğlu'nun bir şiir kitabı vardı:

Şiirle Fransızca Öğrenme diye, bilirsiniz belki. Ama onun amacı başka. O biraz fantezi. Diyor ki şiir yoluyla Fransızca öğrenilebilir.

IŞIN-Bizim de demek istediğimiz o ama şiirle nasıl öğretebiliriz değil, şiirden nasıl faydalanabiliriz.

AKSAL-Evet.

PETEK-Geçengün konuştuğumuz bir konu vardı. Şiir seçmek zorunda Işın, tezinde kullanmak üzere ve bir tartışmaya girsek şiirle ilgili. Ben diyorum ki şair

aklına geldiği gibi koyar, tek tek üzerinde düşünmez//

AKSAL-Neyi?

PETEK-Şiirde ki kelimeleri diyorum. Işın da daha farklı bir şey düşünüyor.

IŞIK-Tabii ki bizim ki biraz spekülasyon oluyor ama sanki çok fazla teknik te varmış işin içinde gibi, değil mi?

AKSAL-Vallaa...

IŞIK-Sadece belli bir konudan çıkıp ta içinden geldiği gibi//

AKSAL-Ben bu konuda bir de yazı yazdım ve çok ta inanıyorum yazdığım şeye. Üç şey vardır, üç türlü şiir yazılır. Ya da yeryüzünde bu güne kadar üç temel akım vardır. Gerçi onbeş yirmi tane akım vardır ama temel akım üçtür. Şöyle ki: bunu da şeyden çıkarıyorum, bilimsel bir şeye dayamak istiyorum--istemim. İnsan psikolojisinden çıkarıyorum, insanın yetilerinden çıkarıyorum. Şimdi nedir insan? Bir zihinsel yetisi var insanın değil mi, düşünme yetisi. Bir duygu yetisi, bir duygu yetisi, bir hareket etme, edim yetisi. O şiirde yok, o başka bir sanatın...o balenin işi. Haa düşünme ve duygu. Demek ki bir ozan ya düşünceye yaslı olacak ya da duyguya yaslı olacak. Bir şey daha var, bu da yeni icat, yüz yıllık: bilinçaltı. Bir de bilinçaltı var. Bu üç. Şimdi, düşünme. Bunun en kesin, en kristalize olmuş biçimini Romantizm,

Coşumculuk akımı ortaya koymuş. Öbürü de gerçek-üstücülük. Şimdi şiir bu ayırımı göre çok kesin. Bir de yöntemlere göre şiir. Yöntem de şu: Klasik anlamda şiir yazmanın en güzel tanımını, en şematik tanımını Paul Vallery yapmış bana sorarsanız. Fransız yazar diyor ki: "İlk dize Tanrı vergisidir, ondan sonrası çaba." Tanrı vergisi deyimini kullanıyor. Ne demek Tanrı vergisi? İlham diyoruz, esin diyoruz, akla gelen şey diyoruz, bilinçaltının bir düşüyle akla gelen şey diyoruz. Ondaki sonrası çaba. Şimdi, ne demek çaba? İlk dizede çaba yok, yoktan var oluyor. Tanrı vergisi diyoruz. Bir olgu olarak onu kabul ediyoruz ama acaba o bir dize mi? Acaba bir dize olabilir mi? İyi mi? Doğru mu? Güzel mi? Yerli yerinde mi? İşe akıl girmiyor, çaba girmiyor. Asıl ondan sonra yoğun bir çaba başlıyor. O da şu: o ilk dize nasıl bir şiir istiyor, ne uzunlukta bir şiir istiyor, aşağı yukarı. İki, ölçülü uyaklı mı istiyor, ölçsüz uyaksız mı? Biri nasıl olacak? Beşlik beşlik mi gidecek, dörtlük dörtlük dörtlük mü ya da ikilik ikilik ikilik mi ya da hiç bir düzene sahip olmayacak mı? İmge yükü ne olacak? İmgeye yüklü bir şiir mi olacak ya da izlenimsel mi olacak ya da şu mu olacak ya da bu mu olacak. İmge oranı ne olacak? Funları da tayin

...Sonra bütün bunların bütün bu istemlerini gerçekleştirilebilmek. Bu klasik yöntemdir. Duygusal yöntemin böyle kesin bir tanımını okumadım bir yerde, bilmiyorum. Ama o da duyguların yansması. Bilinçaltı. Ne diyorlar? O da tamamen--onun da bir manifestosu var, kalıbı kesin. O da diyor ki hiç bir estetik ve ahlakî kaygı duymadan. Fakın, estetik diyor. Ahlâkî kaygı doğal, onu anlayarak, sanatla bir alakası yok. Estetik kaygı da duymadan. Yani güzel bir şey yaratma amacıyla olmadan, bilinçaltısının mümkün olduğu kadar sadakatli bir otomatizmle, bir ekritür otomatizmiyle dışarıya vurulması, yani tamamen kendinizden geçeceksiniz, hatta o kadar ki, daha da şey--sırtüstü yatma yöntemi var, sırtüstü yatma.

IŞIK-Bizim şiirimizde bunu uygulayanlar kim acaba? Var mı?

AKSAL-Tam gerçekçi bir--gerçeküstücü bir yöntemle bir...

kinlerin uyguladığını bilemem//

IŞIK-Yani gördüğümüz kadarıyla şiirde yansıyan//

AKSAL-Oktay Rifat'ın son kitabındaki şiirler böyle.

IŞIK-Öyle mi?

AKSAL-Evet, hatta o kitabın bir yerinde 'yatıyorum

sırtüstü' diyor.

IŞIN-.....'in şiirleri için aynı şeyleri söyleyebilir miyiz?

AKSAL-Hayır.....'in--yok--şiirleri espri, zekâ şiirleri//

IŞIN-Öyle mi? Ben bir yere--ama ben bir şey bilerek değil de//

AKSAL-Estafurullah.

IŞIN-Gerçekten. Acaba nereye koyabilirim diye okudukça düşündüm//

AKSAL-Şiir dışında bir yere.

IŞIN-Koyamadım. Meselâ bir İstanbul'u Nedim'in--Bu Şehri İstanbul ki. Oradan Orhan Veli'nin İstanbul. Derken.....'den bir İstanbul şiiri gördüm--şu an hiç bir şey hatırlıyamayacağım şiirden--gerçekten koyamadım. Hani Nedim'in Bu Şehri İstanbul ki derken bir yerlere yerleştirebiliyoruz. İstanbul'u Dinliyorum'un özel bir yeri var. Değil mi? Şekliyle her şeyiyle, Orhan Veli'nin var//

AKSAL-Var.

IŞIN-Derken tesadüf.....'den bir kitap, galiba..... in içindeydi. Koyamadım.....in şiirini bilerek değil de öğrenmek için soruyorum. Acaba bir yeri var mı o şiirlerin?

AKSAL-Valla ben bir şey söyleyeyim mi?

IŞIN-Ama o şiir dışı//

AKSAL-Benim zevkim çok dar. Şiirle ilgili çok dar.

Şöyle düşünüyorum bakın şimdi...Şiirin içinde veya şiir dışında bir yana bırakalım. Bu kadar şiir yazılıyor, yüz kişi, ikiyüz kişi şiir yazıyor, işte dergilerde görüyoruz. Mutlaka bu yüzelli kişinin bir kırkı şiir dışındadır. Hangi dönem hangi ülkenin--gelişmiş ülkelerde bile bir yüzyıl, geçmiş bir yüzyıl kaç ozan bırakmıştır? Beş, altı, yedi. Onun için 'o şiir dışıdır, bu şiir dışıdır, şu şiir dışıdır' demekle bir yanlışlık yoktur. Yanılgı şeyde olabilir sadece-- isim seçerken yanlış olabiliriz ama mutlaka beş altı, olmaz, başka yok, ben bilmiyorum.

PETEK-Peki.....için Divan şiiri geleneğini sürdürüyor demek haklı bir//

AKSAL-Hayır, konuşmak istemem. Şiir dışı.....'i örnek almak istemem.

PETEK-Bizim hazırladığımız Ödev bu gelenek üzerine//

AKSAL-Gelenek tamam. Onu konuşuruz--geleneği konuşuruz.

PETEK-Ve ben tabii bir örnek vermek istiyorum.

AKSAL-Örnek, tabii, sağlıklı örnek almalı//

PETEK-Yani.....sağlıklı örnek olmaz.

AKSAL-Bana göre. Yani sıraya girmez. Bir çizgi vardır şiirde. Bir bağlantı vardır. O sıraya girmez. Sıra dışıdır. Ama politik, espritüel, yer yer vurucu, yer yer şaşırtıcı, bunlar tamam//

PETEK-.....'i örnek olarak alabilir miyiz?

AKSAL-Ben sevuğimi şairleri süyliyeyim de başka//

IŞIN-Dedikoduyu kesmen için//

PETEK-Ben ödevime bir örnek arıyorum!

AKSAL-Şimdi, Divan şiiri var, Halk şiiri var, di mi efendim- Dörtüüz beşyüz yıllık sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun şiiri bunlar. Malûm şairler var. Artık onları tartışamayız çünkü onlar artık klasik olmuşlar. Ben Bakî'yi severim, Ben Nedim'i sevmem lâfı yanlış lâf. Ama şu: Ben mizaç bakımından Bakî bana daha yakın gelir de Nedim daha uzak dersen bunlar şır. Onu geçiyorum. Ondan sonraki dönem Edebiyat-ı Cedide. Servet-i Fünun edebiyatı. Bunlar da elli yıl kadar egemen olmuşlar Türk toplumuna. Bunlarda şiir yok. Bunların hiç birinde şiir yok. Neden yok? Neden de şu: çünkü bizim Tanzimat edebiyatımızda ve halk şiirimizde yani bizim edebiyatımızda taa 1850 lere gelene dek nesir yoktur, düz yazı yoktur. Vardır ama bir iki seyahatname bir iki teskere filan. Roman, hikaye, essay yoktur. Tanzimat'la Avrupa'dan gelmiştir. Onu biliyoruz. Oradan nesiri almışlardır. Roman yazmaya başlamışlardır, onu biliyoruz, oyun yazmaya başlamışlardır Tanzimat'la ve o kadar nesrin üzerine

düşmüşlerdir ki--hakkıdır da--şiir yazarken de nesir yazmışlardır bu adamlar, şiir için yazdıklarında da nesir vardır. Onun için bizim o elli altmış yılımız şiirsizdir. Yani ne Namık Kemal'e ne Abdülhak Hamit'e, ne Ziya Paşa'ya, ne Tefvik Fikret'e, ne Cenab Şahabettin'e ve daha bunların ikinci sınıflarına şair diyemeyiz. Evet, şiir yazmışlardır doğru ama şiirle alakası yoktur. Sonra bunları takiben Fecr-i Âti, Yeniciler. Onlar tüm yeteneksiz, hiç bir şey yok. Sonra bu bağlantıyı, bu kopmayı, bu geniş aralığı--gelenek konusuna getiriyoruz, geleneğe kesin ihtiyacı vardır sanatın, belki şiirin en fazla. Neden ihtiyacı vardır onu da söyleyeceğim--bir adam geliyor, onun adı da Yahya Kemal. Bu adam --çok zengin, Divan zengin bir şiir, bu gün artık bir ölü dildir bizim için, yani bu gün yaşamaz, bir ölü dildir, ölü dilin de şiiri olabilir, klasik, güzel, ritmik, hatta o kadar ki Fransız şiirinin havasına yaklaşıyor, espri aynı, Foesy Pure anlamında şiir--şimdi Yahya Kemal şiir yazmak istiyor ama bakıyor ki geleneği yok adam. Son seksen sene geriye doğru geleneği yok. Şimdi bu ne yapıyor o zaman? Bir gelenek bağlantısı olarak Divan'dan yararlanarak gazelleri yani 'Eski Şiirin Rüzgarıyla' adlı kitabında topladığı şiirleri, rübaileri, onları yazıyor. Böylece gelenek bağlanıyor. Gelenek, seksen yıllık ses--meselâ

sırası gelmişken onu da söyleyeyim, şiirde gelenek ses demektir. Eunun dışında bir şey demek değildir. Eliot'un bir yazısı var gelenek hakkında, okudunuz mu?

IşİN-Tradition and Individual Talent.

AKSAL-Yani imge değildir, tema değildir ya da buna yakın şeylerin hiç biri değildir. Tema değişebilir, imgeler değişebilir, dünyaya bakış açısı değişebilir. Bunlar gelenegin dışındadır. Gelenek sesseldir bence...Bütün bunlar hep bence...Eliot'un dedigine yakındır hatırladığım kadarıyla. Şimdi ses almak istemiş adam. Gelenegi sesle bağlamak istiyor. Onun döneminde yetenekli ama Yaya Kemal çapında olmayan bir şair daha var. Ona da şair değildir diyemeyiz. O da şairdir. Ahmet Haşım o da. O da Fransız singeciliğine yaslanmıştı. Sonra da Cumhuriyet dönemi şairleri. Örneğin Necip Fazıl şairdir, Nazım Hikmet şairdir ama bunların hepsini aynı derecede mi beğeniyorum, hayır. Nazım Hikmet'i çok beğenmem ben ideolojik bakımdan değil sırf şiir açısından konuşuyorum, şairdir, değildir diyemeyiz. Ahmet Handı Tanpınar, şairdir. Beş şiiri vardır ama güzel, bu adamın. Bana sorarsanız--gerisini atın--ama bir şairi şair etmek için beş şiir yeter, üç tane de yeter, yani üç tane mükemmeliyet örneği yeter. Ahmet Muhip, Cahit Sıtkı, Fazıl Hüsnü ama bunları sayarken say-

mayın ki tümüyle begeniyorum ama hepsi şairdir, ciddiye almak gerek. Fazıl Hüsnü, Cahit Sıtkı dedi.

SEVİNÇ H-Cahit Külebi?

AKSAL-Hayır, sırayla söylüyorum, kronolojik sırayla.

Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Cahit Külebi, Metin Eloğlu...Bu kadar. Benim daracık zevkim bu.

IŞIN-Şimdi şiirden belki bir parça uzaklaşıyor gibi duracağız ama IV.Murat'ı bir ara TV de seyretmişti.

AKSAL-Evet.

IŞIN-Gene bu gelenek konusuna bağlanıyor. IV.Murat'ı bizler çok beğendik, televizyona koşup seyrettik. Fakat sonra eleştiriden anlayanlarla konuştuğumuzda veya gazetelerde eleştirileri okuduğumuzda IV. Murat'ın eser olarak begenilecek bir tarafı olmadığını gördük. Bu arada eleştirilerimizi bir şeye dayanamız da gerekiyor. IV.Murat'ı biz begenirken gerçekten--bizim begenmemiz işte dekor güzeldi,aa ne güzel bizde tarih piyesi diye bir şey yok, böyle piyeslerin biz de de olması ne güzel dedik. Dil çok eleştiri aldı fakat neden aldı? Hepimiz anladık, çocuklarımız dahi anladı dedik.

AKSAL-Neden aldı peki?

IŞIN-Dil...neden alı ben de bilemiyorum çünkü ben eser üzerinde de şöyle bir inceledim acaba o kadar eskimiymiş diye, degildi.

AKSAL-Değildi, bence fena da değildi.

IŞIN-Ana acaba belli...benim anlamadığım bir kalıp mı var? Dil derken acaba bir takım vurgulardan filan mı söz ediliyor?

AKSAL-Bilmem. Ben...eleştiri aldığını bilmiyorum...

Eilsen ne açıdan eleştiri aldığını, ona göre//

IŞIN-Evet, çok aldı ama//

AKSAL-Okunmadım.

IŞIN-IV.Murat'la ilgili hiç iyi bir eleştiri duymadım.

AKSAL-Ne açıdan? Hayır, dil açısından niye eleştiri aldı?

IŞIN-Peki, IV.Murat olsa sizce ne açıdan eleştiri alırdı?

AKSAL-Şu açıdan eleştiri alırdı benim indimde IV.Murat.

Şimdi, tiyatrodaki bir gerilim vardır değil mi? Yani sonuna kadar tiyatro kendini tekrarlamaz, daima gelişir tiyatro. Ya bir meçhul bırakır ileriye doğru, onun bittiği yerde biter. Doğal yerde yani o gerilimin bittiği yerde biter. Şimdi, IV.Murat'ı bu açıdan dikkatli okuyun. IV.Murat oyunun yarısında biter, ondan sonraki tüm bir yinelemeden başka bir şey değildir. Bir yerde biter IV.Murat. Birinci perde sonunda bir yerde biter, yani olgusu biter piyesin. Adam ne söylemek istediye orada söyleyip bitirmektedir. Ondaki sonrasını sırf bir perdelik piyes yazmayayım ben diye uzatmıştır.

IŞIN-Bunun dışında eleştiri alamaz mı?

AKSAL-Hayır, eleştiri şöyle alır. Çok iyi bir piyestir,

orijinaldir, parlaktır ama bana sorarsanız, kötü olmayan ama büyük ölçülerle ölçemeyeceğimiz, mütevazi ölçülerle ölçeceğimiz, kötü olmayan...Dünyada böyle yarısında biten piyes yokmu? Pek çok var. Bana sorarsanız Kral Lear de öyledir. Kral Lear, birinci bölümünde biter. Nedir orman sahnesi, delirme, ne ekler Kral Lear'e? Olay ne? Dağıtıyor malları, kızlar değişiyor, karşı koyuyorlar, çözüm, bitti. Öndan sonra bir buçuk saat süren bir şiirsel söz, felsefe--tefelsüf diyelim ona--öndan sonra vakayı bağlıyor. Yani dünyanın en büyük yazarlarında da var bu.

IŞIN-Veya Yunan Tiyatro'sundaki Ajax, Sophocles'in. Orada da--yanlış hatırlamıyorsam--bütünlük nasıl devam ediyor diye konuşmuştuk, Ajax yarıda öldüğü halde, piyesin tam ortasında bitiyor.

AKSAL-Bilmiyorum piyesi...Ölüm veya bilmediğimiz bir şey olmalı. Keselâ ölüm değil. Sorun bir yerde çözüldü mü, yani yazarın teması kesinkes ortaya çıktı mı orada piyes biter.

IŞIK-Peki//

AKSAL-Bir yazı okumuştum ben, diyor ki:"her piyes, Shakespeare dahil polisiye, temasının merak unsurunu sonuna kadar sürdürür. Çünkü altıyüz kişiyi bir sa-

londa iki üç saat tutamazsınız, merak unsuru olacak, yani hem piyesin büyük genel örgüsü içinde küçük küçük sahnelerle--her sahne ufak ufak meraklar, belli belirsiz meraklar getirir --bir büyük süspans sistemi, bir de küçük küçük küçük, ikinci sırada küçük süspanslar sistemi.

IŞIN-Evet.

AKSAL-Ama bu çok zor bir şey tabii. Her piyeste olmuyor. Bakıyorsunuz adam bir bulvar piyesi yazıyor, onda oluyor. Tabii bu piyesi alıp tanrı kâna yüceltmez ama olması çok iyi olurdu. Bu açıdan eleştirebiliriz piyesi.

IŞIN-Peki, IV.Kurat için gene--IV.Kurat'ı konu ettik ama başka şeyler de olabilir--günümüzden bir kaç yüzyıl geriye gidip herhangi bir konu alıp piyes haline getirebilir miyiz acaba? Bu açıdan da mı eleştirebiliriz olumsuz yönde? Yani bize bu IV. Kurat önemini göstermiyor olduğu gibi, biz gördüğümüzü sanıyoruz ama acaba bir tarih kitabından alınmış bir konu diye düşündüğümüzde daha mı çok şey bekliyoruz acaba?

AKSAL-Sanmıyorum ki yazar IV.Kurat'ı tarihi belge olarak bize anlatsın. Orada şunun için anlatmış olması gerekir: kafasındaki bir temayı öyle bir ge-

miş zaman kalıbında en iyi gerçekleştirebilecekse o zaman onu alıyor, meselâ 20.yy ın başında Fransız yazarları eski Yunan piyeslerini yinelemişlerdir. Hem tarihi olgu değil, doğrudan doğruya piyes. Biliyorsunuz, J.P Sartre, Sinekler piyesi, J.Girdout'nun Electra, J.Ancuilh'un Antigone piyesi. Ne niye şimdi adam Antigone'yi birikinci kere yazsın? Şunun için: kafasındaki temaya geçmiş zamanda bir kalıp buluyor, yazıyor. IV.Murat'ı da yazar bu niyetle yazmıştır, yanılmıyorsa onun teması iktidar hırsı yani iktidara gelince yapılmayacak şey yoktur falan filan. Maksat geçmiş zamanı anlatmak değil. Meselâ Brecht niye Galile'yi yazıyor? Bir tarihsel belge bırakmak için mi? Hayır. Kendi düşüncesini somutlayacak bir kalıp buluyor.

ERTEK-O zaman tarihsel oyun grubuna sekamayız IV.Murat'ı değil mi?

AKSAL-Zaten tarihsel oyun diye bir şey bence...Vardır, yazıyorlar, görüyoruz ama yok saymak, bazı şeyleri yok saymak lâzım.

IŞIK-Yani Shakespeare'in meselâ historical plays denen o II.Richard. Onlar şimdi diyorlar ki onlara IV. Murat'taki hata yok çünkü Shakespeare kendi yorumuyla onu getiriyor, yani bize II.Richard'ın dönemiyle ilgili birşey göstermek istemiyor.

AKSAL-IV.Murat'ta özgün tema yok, biliyorum yok.

IŞIN-Eir özgün tema yok, sadece herhangi bir edebiyat kitabından IV.Murat'ın tahta geçtiği.....(30 ak)

AKSAL.....ölçülü biçili, getiriyor, temiz bir dil, temiz, ölçülü biçili, iyi ama bunlar yetmez--şeyi yok--rüzgârı esmiyor, bir de rüzgârı var, rüzgârı esmesi gerek, herşey, herşeyi yerli yerinde. Fakın bununla ne demek istediğimi anlatmak için bir... Çok sene önce Leopold Levi vardı, Güzel Sanatlar Akademisinin başında, uzun zaman kaldı. Onun bir konferansının sonunu bu adam bir öyküyle bitirdi, o öyküyü anlatayım size...Kırk sene önceki şey, atlımda kaldığı kadar..."Ben bir hikaye anlatayım size" dedi."Ben" dedi "Fransa'da taşra kasabasında, küçük şehirlerde büyüdüm, taşra kasabasında'daydı evimiz, ailemiz, işte annem, babam, kardeşlerim. Bir de bir yaşlı, emektar ahçı kadın vardı, o servis yapar, yemeği filan o hazırlardı, bir gün yine böyle bir çorba getirdi koydu, hepimiz oturduk. Annemin adeti'di, hepimizden önce annem bir kaşık alırdı çorbadan. O akşam da o aldı çorbadan, dedi ki "madam"--diyelim madam Mari "buna ne kadar tuz koydunuz? İşte iki kahve kaşığı madam. Tamam" demiş o, "buna ne kadar yağ koydunuz? İşte şu kadar, tamam. Eunu ne kadar ateşte tuttunuz? Şu kadar. Tamam. Harlı ateşte mi tuttunuz, kısık ateşte mi tuttunuz? Şu kadar dakika harlı ateşte, şu

şu kadar dakika kısık ateşte sonra gene harlı ateşte. O da tamam, şu tamam, bu tamam, şu kadar şu, tamam, tamam, tamam diyor. Ama yine de elmanmış madam hari olmamış" diyor ve Levi onun üzerine--özgün cümlesini söylüyeyim--sanat yapıtları da böyledir, her ölçüsü her şeyi tamamdır da " dedi "bazen gene de olmaz" dedi. Şimdi Turan Of-lazoğlu'nun dili de bana göre...o tiyatro dili, tamam, bunda bir şey yok//

İŞİN-Yani nazım da bir şey yok diyorsunuz.

AKSAL-Yok tabii. Eugène herkes nazımla yazıyor değil mi? Meselâ Christopher Fry nazımla yazmıyor mu? İngiliz...Eliot nazımla yazmıyor mu?

İŞİN-Evet.

AKSAL-Yazıyor, yazıyor, üstelik serbest nazım şeyin ki//

İŞİN-Of-lazoğlu'nun ki.

AKSAL-İyi, temiz, ölçülü, biçimli, fazla eleştiremezsiniz onu ama ruhu yok, rüzgarı esmiyor, demin anlattığım hikaye örneği. Böyle de eleştirebilirsiniz ama bunun bir ölçüsü yoktur, bir ölçüyle yürüyemezsiniz o dilin üzerine.

İŞİN-Evet, o vakit eleştirilerin sağlıklı olanları dil-le ilgili olanlar değil fakat//

AKSAL-Dili bile bu açıdan eleştirebilirsiniz fakat Üz-nel, sübjektif bir lâf söylemiş olursunuz. Ama eleştiri ne yapalım ki sonunda sübjektiftir. So-

nunda sübjektiftir eleştiri. Demek ki toparlayalım şimdi. Orada bana göre gerilim yarısı bitiyor, piyesin ikinci yarısı gereksiz, özgün bir tema getirmemiş, daha ziyade, dediğiniz gibi, tarihsel bir olay, bir hikaye anlatmış izlenimini veriyor, bu da doğru. Üçüncüsü dil, yerli yerinde, ölçülü biçili, temiz pak ama ateşi yok, yani çağrışımsal gücü yok dilin.

IŞIN-Evet.

AKSAL-Bütün piyeslerinde böyle dikkat ederseniz. Beş altı piyes, hep aynı. Geleneğe gelince...gelenek şiirde ne demek? Şiirin geleneksel sesidir, o ses aruz da olabilir, hece olabilir, serbest şiir olabilir ama değişmez, o sesi alır, o sesi--aynı sesi alır taklit eder demek istemiyorum, o sesteki bir tını, geleneksel ses, şiirin geleneksel değeri, şiirin geleneksel sesinden bir tınıyı, bir ritmi, bir ritm grafiğini koruyabilmek bir ölçüde demektir. Bunun dışında bir gelenek şiirin dışında düşünemem çünkü o zaman ne olur? Üyküne olur. Yarı teması geleneksel tema, geleneksel imgeler, geleneksel iddialar...değildir onlar. Şiirin en önemli tarafı bence sestir. Şimdi meselâ bakın, Yahya Kemal'in İtrî şiiri. İtrî şiirine başlarken diyor ki "Büyük İtrî'ye eskiler derler/bizim öz musikimizin pîri"; şimdi, bunu söze çevirirseniz bu kasar alfabeye bir söz yok dünyada. Bir musiki öğretmeni sını-

fa girdiği zaman diyebilir ki çocuklara;"büyük İtrî'ye eskiler bizim musikimizin piri derler. Bundan bir zevk alınmaz, bu şiir değildir ama öyle bir ses vermiş ki o ses onun şiirselliğini oluşturuyor. Sonra bazen temaya karşı olursunuz, olaylara karşı olursunuz, gene de o şiiri seversiniz. Demek ki duygularınıza yaklaşmamıştır, o şiirle aranızda çağrışımsal bir ilişki yoktur, hatta karşısındır üstelik ona ama gene de çok seversiniz o şiiri. Orada gene sevdiğiniz o sestir, ritmdir, ritmi sevmektir. Meselâ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'ne güzel geçti bütün yaz geceler küçük bahçede' filan diye başlayan bir şiiri var. Kurullah Ataç bir yazı yazmıştı onun için, diyor ki:"hiç hayatımda bir gece öyle küçük bir bahçede oturmadım, böyle bir anım yok, böyle bir özlemim yoktu ama" diyor "bu şiiri çok sevdim" diyor. En güzel biçimiyle sevmek bir şiiri böyle sevmektir, bir anlam bakımından ona yakınlık duymadan, hatta hele anlamıza, hele temasına karşısanız gene de severseniz o artık o şiirin en yüce mertebeye erişmiş biçimidir, kuşku yok, kuşku duyulmaz artık ondan.

IŞIK-Peki, yabancı piyeslerin Türkçe'ye çevirirken, sizce bir yol takip edilmeli mi? Meselâ Shakespeare'in Bir Yaz Gecesi Rüyası.

AKSAL-Evet.

IŞIN-Devlet Tiyatrosu'nda sahneye koydular, ona da biz gitmiştik, yine ondan zevk aldım, hoşlandım piyesin herşeyinden, sonra gazetelerde okuduğum eleştirilerle hakikaten hayrete düştüm ve hiç anlamıyorum herhalde dedim. Tabii ki bu kesin zaten ama. Yazarlar çünkü, herhalde belli bir şeye dayayarak yapıyorlardı eleştirilerini. Biz herhalde kulağı-mıza sesler hoş geliyor, "aa ne güzel, Shakespeare de bunu ölçülü biçili yazmıştı, çeviren de aynı şeye dikkat etmiye çalışmış" deyip hoşlanıyoruz, dekoran hoşlanıyoruz, pek çok şeyden etkileniyoruz ve konu da işte oldukça Shakespeare'in isteğine uygun veya yazdığı şekle yakındı diyoruz. Derken Can Yücel'in Bahar Noktası//

AKSAL-Biliyorum, seyrettim onu//

IŞIN-Adaptasyon mu desek acaba, çeviri değil çünkü. Eöyle mi yapmak gerekiyor sizce?

AKSAL-Bence öyle. Can Yücel'in yaptığı iyi midir kötü müdür bilmiyorum fakat öyle yapmak lâzım. Yani Shakespeare Türk olsaydı nasıl yazarı Türkçede diye düşünerek. Özellikle Shakespeare, adam şiir yazıyor, onu gene şiirsel değeri olan bir metinle vermektir yoksa anlamını nakletmek değildir//

IŞIN-Yani Can Yücel'inkini yapmak lazım o vakit.

AKSAL-Hayır, Can Yücel o iddiayla yapmıştır onu, işte

onun için dedim Can Yücel'inki nasıldır bir şey demeyeceğim dedim ama yöntemi, o yöntemle yola çıkmıştır. Yöntem tamamdır da uygulama başka türlü olmuştur. Meselâ Hamlet'i André Gide çevirmiştir, Edgar Poe'yu Baudlaire çevirmiştir, bununla şunu demek istiyorum, hem kendi dilinin bir sanatçısı olacak o adam, hem de o metne, o yazara bir ruhsal yaklaşımı olacak. Yani gelişi güzel alıp nesir gibi çevirmek değil. Meselâ Sabahattin Eyüboğlu'nun Shakespeare çevirileri gene de en iyi çevirilerdir kanımca. Yığınla değişik adamın pek çok Shakespeare çevirileri vardır. Yetersizdir. Yine de demiyorum doruk noktasında çevirilerdir, değildir ama gene de en iyisi onunkiler.

FETEK-Feki AKM'deki kimin çevirisiydi?

AKSAL-Hatırlamıyorum.

SEVİNÇ H-Çok eski çeviriler değil mi?

FETEK-Bu yeni miydi?

IÇİN-Yeni gibiydi ama nazımla--tabii ki Shakespeare'in yazdığı ölçüler içinde değil ama o havayı vermeye çalışmışlar ama hiç beğenilmedi. Hatta Cevat Çapan'ın Milliyet Sanat'ta yanılmıyorsa çıkan eleştirisini hatırlıyorum. Eütün tiyatro talebelerinin görmeleri lazım çünkü ancak bu şekilde bir tiyatro eserinin nasıl//

AKSAL-O Bahar Noktası için//

IŞIN-Devlet Tiyatrosundaki için söylüyor--nasıl sahneye koymamak, çeviriyi yapmamak gerektiğiancak bu oyunu seyrederek anlayabilirler diyor.

AKSAL-Doğrudur.

PETEK-O zaman o Can Yücel'inki için çok pozitif bir eleştiri getiriyor olmalı?

IŞIN-Galiba kıyaslıyordun fakat beni esas etkileyen bu Devlet Tiyatrosundakinin bu kadar kötü eleştiri almasıydı. Biz begendikti onu...

PETEK-Bunun dili, 1956 baktım ilk basamı, o zaman için... yani şimdi için bile bu dil eski değil. Aslında yaptığınız değişiklikler çok gerekmez değil mi?

AKSAL-Vallaa o kadar rahatsız etti ki beni o konu, hâlâ üzerindeyim, yani bir giraptayım bu konuda. Üstelik...İlk istegim bu oldu, bugünün diline...Biliyorum o kadar eski olmadığını, ben de biliyorum fakat cimbızla kelime çekip aldığınız zaman olmuyor. Yeniden...ya öyküleri yeniden bir anlamda yazmak, bazı cümle turnürlerini değiştirmek, o da büyük bir çaba. Sonra bir kelimeyi atıyorsunuz, haydi biraz ılımlı yapayım diyorsunuz, şu dedim, bu dedim işte...

PETEK-Yani 56'ya göre bunun//

AKSAL-'56'ya göre çok iyi, ileride.

PETEK-Çok ileriydi değil mi? Ki bugün içinde hiç//

AKSAL-Sonra öykülerde bir oranda şey vardır, bö yle bir ses uyumu vardır. Üstelik kelime değişikliği ses uyumunu bozuyor. Meselâ bugün konuşurken diyorum 'meselâ' ana yazarken yirmi yıl oldu ki 'örneğin' yazıyorum. Şimdi bir öykü var başka bir kitapta, iki kitabı bir araya getireceğim zaten. Orada bir cümle 'meselâ' diye bitiyor, bir türlü kıyamıyorum oradan o meselâ'yı çıkarıp..Örneğin geldiği zaman ses hızı düşüyor, ama o da nasıl olacak bilmiyorum, şimdi bazı öyküler biraz daha ılımlı olacak, bazıları biraz daha ılımlı olacak, bazıları biraz daha yenileşmiş olacak, sonra kelimeler bağırıyorlar meselâ:"onu değiştirdin beni niye değiştirmiyorsun" diye. O da bir sorun.

PETEK-Bir de çok dikkatimi çekti. Bir şeyi özellikle öyle yapıyorsunuz.

AKSAL-Neyi?

PETEK-Fiilleri bizim ağızımızdan çıktığı gibi koyuyorsunuz. Diyelim ki meselâ kalacak. Kalacak diye yazmıyorsunuz onu, kalıcak. O ı özellikle//

AKSAL-Eskiden öyle yazıyorlardı, eski imlâ.

PETEK-Öyle mi?

AKSAL-Bu imlâ aşağı yukarı 1965'ten beri//

PETEK-Ben onu özellikle Sabahattin Amca//

AKSAL-Hayır, 65'ten önceki bütün kitaplara bakın, hep öyle.

SEVİNÇ H-Kalıcak mıdır? Kalacak...

AKSAL-Hayır, daha tipik örneği var onun meselâ...

SEVİNÇ H-Kalacak, gelecek, gidecek...

PETEK-Hatta ben alışkanlıkla onu kalacak yazıp sonra//

AKSAL-Aman keşke kalaçak yazsaydın, şimdi zaten kalıcak yazsanız bile mürettepler kalacak diziyorlar.

PETEK-Öyle mi?

AKSAL-Alışmışlar onlar tabii.

SEVİNÇ H-Fakat belki biraz da yazarın ağzı o değil mi?

AKSAL-hayır, hayır. Öyleydi eskiden. Yani o bir İstanbul ağzı.

SEVİNÇ H-Demek İstanbul ağzı.

AKSAL-Meselâ ayagını sürüyecek, sürüyecek, yoo o değil, o iyi örnek değil, çok tipik örnek var, bu bana çirkin geliyor şimdi.

SEVİNÇ H-Ama konuşurken yine öyle konuşuyoruz.

PETEK-Yani a'ya döndü öyle mi?

AKSAL-A'ya kesin.

SEVİNÇ H-Ama yeni dönmedi Sabahattin.

AKSAL-İşte diyorum 60'tan itibaren.

SEVİNÇ H-Öyle mi? İlkokuldan beri öyle öğrettiler bize, yanlış derlerdi öyle yazdığımız zaman.

AKSAL-Hatta bir piyes çevirmiştik bir hanımla beraber vaktiyle...kesin oradan biliyorum, 63-64 yılında.

Hep ı sesiyle. Çıkmadı o piyes sonra, bazı nedenlerle çıkmadı fakat dizildi. Faktik ki provalarda tashihlerde hep a ya dönüştürmüş. O kadar rahatsız oldum ki, alışmışım öbürüne.

SEVİNÇ H-Çok mu var öyle Petek?

PETEK-Çok var. Çok dikkatimi çekti ki doğal olanı da bu aslında.

SEVİNÇ H-Çok severim ben de o hikâyeyi, Sabahattin Amcan hiç sevmez.

PETEK-Öyle mi? Sevmez mi?

AKSAL-Öyle uzaklaşmışım ki.

SEVİNÇ H-Halbuki çok güzeldir hikâyeleri.

PETEK-Yaralı Hayvan'dan mı özellikle yoksa bütün hepsinden mi?

AKSAL-Bütün hepsinden.

SEVİNÇ H-Roman da yazabilir yani değil mi?

AKSAL-Yazamam.

PETEK-Neden?

AKSAL-Bilmem. Hiç denemedim.

SEVİNÇ H-Bir dene bakalım, bir de onu dene.

IŞIN-Siz hiç bu konularla ilgileniyor musunuz?

AKSAL-Dört tane öykü yazdı hayatında.

PETEK-Ya öyle mi? Ben bunu hiç bilmezdim.

AKSAL-Ben de bastırdım onları.

PETEK-Allahışkına! Çok okumak isterim duruyorlarsa hâlâ.

SEVİNÇ H-Sonra çok başarılı bulmadım kendimi, vazgeçtim.

AKSAL-Fena değildi, ciddi söylüyorum, fena değildi.

SEVİNÇ H-Sabahattin çok beğeniyordu ama yürümedi, bir yol tıkanıklığı oldu, bilemedim, sürdüremedim, emekli olursam başlayacaktım, olanadım. Ben öyküyü ve romanı çok severim, Sabahattin gibi değilim, çocukluğumdan beri merakım var.

IŞIN-Şiir?

AKSAL-Yazmadı.

SEVİNÇ H-Şiir hiç yazmadım. Sabahattin dolayısıyla seviyorum şiiri. Onun şiirlerini okurum, onun beğendiği yazarların şiirlerini, yani devamlı bir şiir takib etmem ve o çok şikayetçi bu yüzden.

AKSAL-Yani şiir sevmez o aslında.

SEVİNÇ H-İyi şiiri anlarım ama, tabii o da Sabahattin'in sayesinde, iyi bir şiir eğitimim var...

IŞIN-Siz demin konuşurken 'bir dize gelir akla' dediniz.

AKSAL-Tanrı vergisi.

IŞIN-Yarıda kaldı.

AKSAL-Tanrı vergisi bir dize, ondan sonra tümü çaba.

Eütün mesele, tekrarlıyorum, o dizeyi tanımak, bazen gelir de, işte gelir, atarsınız, bu olmaz dersiniz, bazen bundan şiir çıkar, nasıl çıkar, ne istiyor?

SEVİNÇ H-Bazen bir tek kelime için aylarca düşünür,
hatta yazılmış bir dizenin bir tek kelimesi-
ni değiştirmek için o şiir ertelenir, bir se-
ne sonra, iki sene sonra ancak basılır--o bir
tek kelime yüzünden--ben ona yardımcı olayım
diyorum, bir yığın kelime buluyorum, ııh//

AKSAL-Şimdi güzel bir konu açtı. Her, yani kendini cid-
diye alan her şairde vardır bu. Yahya Kemal'de
fazlasıyla vardır, Yahya Kemal bir dize için bir
kelime arıyor meselâ, bulamıyor, bulamıyor, bir
sene geçiyor, altı ay geçiyor. Bulduğu zaman şöy-
le dermiş--ah, kelime değil de--kelime de arıyor
ya--bir dize:"mısra-i mukadder'i buldum", kader-
deki mısrayı buldum.

IŞIN-O vakit konudan şiire gidiş zor değil mi?

AKSAL-Konudan hiç bir zaman şiir çıkmaz, konuyla ala-
kası yok şiirin.

SEVİNÇ H-Yazar için yok ama okuyan için var.

AKSAL-Ben size okuyayım mı bir kaç satır?

SEVİNÇ H-Ne'den Sabahattin?

AKSAL-Piyesim'den....Sıkılmaz mısınız?

SEVİNÇ H-Ah, yeni piyesinden mi? Hepsini okuma ama...

DATA II

Susuz bir yaz yaşayacağız

Ülkemizde halen 74 barajın faaliyette bulunduğu 21 barajın ise yıl içinde bitirileceği, buna karşın yetersiz yağış ve yavaş eriyerek toprak tarafından emilen kar kütleleri nedeniyle susuz bir yaz mevsiminin geçirileceği bildirildi.

Eylül başından bu yana tüm bölgelerde mevsim normalinin altında kalan yağmur, barajlara yeterli su gelmesini önlerken, büyük kentlerimizde baharla birlikte su sıkıntısı doğmasına yol açtı. Ülkemizde eylül-mart döneminde batı bölgelerinde düşen yağış miktarı 20 ile 155 milimetre arasında azalırken doğu bölgelerimizdeki kalın kar kütleleri beklenenin aksine ağır eriyerek toprak tarafından emildi. Bu durum enerji ve sulama barajlarına yeterli su birikmesini önledi.

Devlet Su işleri uzmanlarından alınan bilgiye göre halen 24 baraj elektrikli enerjisi üretiminde bulunuyor. Yapımı devam eden 40 barajdan ise 17'si enerji üretiminde de bulunacak. Ancak bu barajlarda su

kotu geçen yıla oranla ortalama yüzde 50 eksik durumda. Barajlara gelen su miktarı ise beklenenin aksine geçtiğimiz yılın eş dönemine göre yüzde 50 azaldı. Uzmanlar su kotu açısından sulama ve içme suyu barajlarının da şanssız görüldüğünü belirterek "Bir önlem olmak üzere mart başında başlatılan büyük kentlerde su sıkıntısı, önümüzdeki yaz mevsiminde daha da büyük kısıntılar haline gelebilir" dediler.

DSE ve TEK uzmanları, ülkemizin batı bölgelerinde yağışların eylül-mart döneminde çok düşük gerçekleştiğini belirterek şunları söylediler: "Örneğin İstanbul'a 60, Sakarya'ya 80, Ankara'ya 70, Kayseri'ye 25, Zonguldak'a 155, Çorum'a 20, Adana'ya 50, İzmir'e 100 ve Konya'ya 40 milimetre daha az yağmur düştü. Bu durum Zonguldak-Adana çizgisinin batısında kalan bölgelerde metrekaresine düşen yağışlardaki azalmayı gösteriyor. Ülkenin doğu bölgelerinde ise daha çok kar şeklinde görülen yağışlar mart başında büyük umut yarattı. Kar kütlelerinin hızla erimesiyle oluşacak sel sularının baraj göllerini doldurması gerekirdi. Ama kar kütesinin hızlı erimesi için yine yağmura gereksinim var. Nisan ayında

ise bu bölgelerde yeterli yağmur görülmadi. Bereketli nisan yağmurlarının azlığı tarım kesiminin yanı sıra barajlarımızı da olumsuz etkiledi."

TEK uzmanları gelecek yıllardaki elektrik açığının yanı sıra önümüzdeki kısa dönemde barajlardaki su düzeyine bağlı olarak elektrik açığı doğabileceğini belirttiler. Halen üretim miktarının yetersiz olduğu, ancak sanayi kesiminin yüzde 40 gibi eksik kapasite kullanması nedeniyle programlı elektrik kısıntısına gidilmediğini belirten TEK uzmanları "Yaz mevsimine berejlerimiz kot altı girip cepten harcama bile yapamayacak duruma gelebilir. Eğer sanayi kesimi şimdi kullandığından daha çok elektrik gereksinimi duyarsa önümüzdeki kış mevsimine kaçırılacak bir kısıntı kaçınılmaz olur. Yine de bizim tahminlerimiz elektrik kısıntısına gidilmeyeceği yolundadır" şeklinde konuştular.

Türkiye Ziraat Odaları Başkanı Osman Özbek, Ege ve Trakya bölgelerinde kuraklığın sürdüğünü söyledi ve "Önümüzdeki iki hafta içerisinde verimli yağışlar olursa, geçen seneki seviyeyi buluruz" dedi.

Konya Ziraat Odası Başkanı Hamdi Yüksekbezirci, dün Milliyet'e yaptığı açıklamada, "1982'den 1.5 milyon hektar saha ekildi. Mahsül iyi...Ancak, mayısta ve-

rimli yağmur bekliyorduz" dedi.

Trakya çiftçisini kuraklıktan sonra dolu perişan etti. Trakya çiftçisi günlerdir bir damla yağmura hasretti. Ekinler sıcak ve susuzluktan kavruluyordu. Bütün bir yılın emegi yitip gitmek üzereydi. Gökyüzüne doğru binlerce onbinlerce el açılıyordu. Ama beklenen yağmurlar gelmiyordu. Ve Trakya son 16 yılda eşi görülmemiş bir kuraklığın acımasız kışkacında yanıp tutuşuyordu.

Önceki gün gökyüzü birden karardı. Yağmur yüklü karabulutlar birbirini kovalarcasına koşup duruyorlardı yukarılarda göklerde. Havi karaya döndükçe çiftçilerin yüzleri ak ak oluyor, ağız dolusu gülmüklerle doluyordu. Birazdan yağmur düşecekti. Rahmet yağacaktı. Çok sıkıntı çekip korkmuşlardı ama son anda bile olsa kurtulacaktı emekler. Göklerden düşen ilk müjdeciler damlalara takıldı gözleri. İnanmak istemediler. "Olmaz... olamaz...olmamalı..."dediler. Firing tanesi iriliginde doluydu gökten düşenler. Sonra şimşekler çaktı, dev homurtular arttı. Ardından ikibuçuk saat kesilmemesine yağacak dolu çöküverdi tarlalara. Ekinlerin, başakların üzeri beyaza tuttu.

(Milliyet, 6.5.1983)

Çevre Sorunları (Nail Güreli)

Çevre sorunu gündün güne önem kazanıyor. Önemli olmasa 5 Haziran "Dünyü Çevre Günü" ilân edilir miydi hiç? Evet, yarın değil öbür gün Dünya Çevre Günü'nü kutlayacağız. Kutlamak neyse?

Çevreyi kendilerine dert edinmiş; bu konuda dernekler vakıflar kurmuş kişilere göre en önemli sorunlar çevre sorunlarıdır. Gerçekten de öyle; insanın başını derde sokan, daha ötesi, yaşamını tehlikeye atan hep çevre değil mi?..Çevreden kaynaklanan sorunlar değil mi?.. İnsan çevresini iyi seçmedi mi, her türlü sağlığı tehlikeye girebilir.

"Aman efendim, çevre seçmek elimizde mi?" diyeceksiniz. Günlük nafakasının ardında koğanlar belli bir çevreye tıkmış, orada çalışıp yaşamak zorundalar. Ancak parası pulu bol olanlar istedikleri gibi bir çevre seçebilir. Kışın kentin sisli ve de isli havasından bunaldınız mı, yazın kırsal bir bölgede ağaçlıklar arasında, ya da deniz kıyısında mis gibi doğal bir çevrede günlerinizi geçirebilirsiniz. Yazı beklemeye bile gerek yok; kışın da canınız çektiği anda kış sporlarının yapıldığı dağlarda temiz havayı soluyabilirsiniz.

İyi bir çevre seçmek para pul ile de bitmiyor. Sağlıklı bir çevre için sağduyulu ve bilinçli olmak gerek.

Yoksa, kötü bir çevrenin istediğiniz kadar zararını görün, yine de o çevreden kurtulamazsınız. Temiz hava

için çevre değiştirip tatile giden hanımlarımızın si-
gara dumanıyla dolu salonlara kapanıp konken oynama-
ları gibi...

Çevre sorunlarının da çeşitleri var.

Örneğin toprak kirlenmesi bir çevre sorunu. Hava kir-
lenmesi bir başka, su kirlenmesi ise daha bir başka
çevre sorunu.

Ya gürültü?

Çevre uzmanları onu da çok önemli bir çevre sorunu sa-
yıyor. Belki herkes gürültünün çevre sorunu olduğu ko-
nusunda görüş birliğine varıyor ama, sıra gürültünün
tanımına gelince, galiba asıl gürültü o zaman kopuyor.
Yazın sıcağında pencereleri açıp döndürdüğünüz plaktan
ya da kasetten bir arabask müziğini keyiflice dinleme-
niz size göre gürültü değildir de, komşunuz için daya-
nilmaz bir gürültüdür.

Odanızın çıplak tabanında ökçeli terlikle dolaşmak si-
ze göre gürültüyle ilgisi yoktur da, alt katta otura-
nın tavanında bu ses katlanılmaz bir gürültü durumuna
dönüşebilir. Taban ile tavan arasındaki farkın önemini
görüyor musunuz?

Bunların gürültü olup olmadığına kim, nasıl karar ve-
recektir? Tabandaki sese bakarak mı, tavadaki sese
kulak vererek mi ortalıkta gürültü olup olmadığına
kararlaştıracaksınız? Hani bir bakıma, gürültünün ta-
nımı da demokrasinininki gibi bir şey; kişiye göre deği-
şiyor.

Aslında gürültüyü saptama konusunda uzmanların aygıtları var. Kuyumcu terazisi ileymiş gibi gürültünün şiddetini ölçüyorlar. Şu kadar bilmem ne biriminden sonraki sese "gürültü" deyip çıkıyorlar, bilimsel olarak bunu yaasımanın olanağı yok.

Evet, herkesin elinde cep defteri büyüklüğündeki bilgisayarlar gibi "gürültüölçer" aygıtı bulunmadığına göre, gürültü konusunda nasıl karar vereceğiz?

Karar, gürültüyü yapan ile gürültüden rahatsız olanın konumlarına göre belirlenecek demektir. Diyelim, üst katta oturan alt kattakinin gürültü yaptığını öne sürüyor. Eğer üstteki ev sahibi de alttaki kiracı ise, alt kattan çıkan ses "lamı, cimi yok" gürültüdür. Yok eğer üst kattaki kiracı da alttaki ev sahibi ise, alt kattaki ses kesinlikle gürültü değildir.

Gürültünün tanımını biraz karıştırdık galiba?

Öyleyse en kestirmesini bir halk deyişiyle söyleyelim: Mühür kimdeyse Süleyman odur.

Yarın bu gün Dünya Çevre Günü'nü kutlarken, komunuz komşunuz ile anlaşmazlığınıza düşerseniz, bu sözümüzü unutmayın ve ona göre sesinizi ayarlayın.

Dünya Çevre Günü nedeniyle cümlemize temiz, sağlıklı, huzurlu çevreler...

(Milliyet, 3.6.1983)

Tepkiden Sempatiye (Müntaz Soysal)

Kuzey Kıbrıs'ta bağımsızlık ilan etmek düşüncesi iki ağızlı bıçak gibidir: İyi kullanılırsa, Kuzey Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin şimdiye kadar dünya'ya anlatmadıkları birçok şeyi birden anlatmaya yarayabilir; kötü kullanılırsa, şimdiye kadar anlatamadıklarımızı büsbütün anlatılmaz kılıp sonunda bizi yaralar.

Anlatılamayanlar şunlardır:

1) Rum tarafı, propagandalarında, söylediklerinin aksine, tek yapılı bir devlet içinde Türklerin insanca ve ezilmeden yaşamalarını sağlamaya hazır değildir. Amaç, geçmişte çeşitli vesilelerle görüldüğü gibi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni 1960 düzeninden ötesinde tam bir Rum Cumhuriyeti yapmaktır. Bunun içindir ki, iki kesimli federasyon, topluluklararası mutlak eşitlik ilkesiyle birlikte, Türk topluluğu mensuplarını insanca ve ezilmeden yaşatmanın tek yoludur.

2) Kuzey Kıbrıs'taki insanlar da Güney Kıbrıs'takiler gibi, yerlerinden yurtlarından olmuş, uğraştıkları işleri bırakıp yeni işler tutmak zorunda kalmışlardır. Şimdi ellerinde bulundurdukları topraklar, tarımcılık yanı ağır basmış topluluk olarak, vaktiyle ellerinde olan tapulu topraklara göre pek de fazla sayılmaz. Ama şimdi, kendi yaratmadıkları koşullar dolayısıyla, artık bir bütün meyuana getiren topraklar üzerinde yaşamakta-

dırlar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetimine katılma olanagından yoksundurlar. Bu iki koşul, "Kendi siyasal statülerini serbestçe saptama" hakkını kullanmaları için yeterli gerekçe oluşturmaktadır.

3)Kuzey Kıbrıs'taki topluluğun amacı Türkiye'yle bütünleşmek ya da Türkiye'nin amacı Kuzey Kıbrıs'ı ilhak etmek değildir. Türkiye'nin güneyinde egemen, bağımsız, bağlantısız, iki kesimli ve eşitlikçi bir federatif devlet oluşturmak, hem Türkiye Türkleri'nin, hem de Kıbrıslı Türklerin içten ve gerçek istedikleridir.

4)Kuzey Kıbrıs'taki Tür topluluğu, Rum propagandasının aksine, "Kendini yönetmekten alıkonan" bir topluluk değildir. Topluluk, demokratik bir yönetim için gerekli bütün kurumları ve kuralları oluşturup işletebilmiştir.

Galiba, bağımsızlık düşüncesinin Kıbrıs sorusunda anlatılamayanları anlatmak için kullanılmasına bu son noktadan başlamak, izlenebilecek yolların en doğrusu: Bağımsızlık adımını çok tepede ya da başka yerde alınmış bir karar görüntüsüne bürünmeden Kuzey Kıbrıs topluluğunun son derece serbest bir tartışma ortamında enine boyuna düşünerek kendi iradesiyle aldığı bir karar niteliğiyle ortaya çıkarmak.

Bunun böyle olması, karar sürecini dikkatle izleyen dış dünyaya bir çok şeyi birden anlatacaktır: Topluluğun "işgal altında" inlemeyip kendi başına karar alabildiğini, belirgin ve ayrı bir kimlik sahibi olduğunu ve dolayısıyla gelecekteki federasyonun eşit haklara sahip ortağı olarak düşünülmesi gerektiğini...

Onun içindir ki, başlamış olan ve şimdiye kadar çok demokratik, çok uygarca yürütülen sürecin, aceleye getirilmeden, sabırla ve özenle sürdürülmesi son derece önemlidir. Karşı düşüncelerin tam bir serbestlikle açıklandığı, kimsenin kimseyi "vatan hainliği"yle suçlamadığı, federasyon amacına yönelik bir bağımsızlıktan yana olanların ve olmayanların hiç bir baskı altında tutulmadan görüş belirtebildikleri bir ortam, tepki yaratması beklenen bir adımı, tam tersine, böyle bir demokrasiye karşı uyanacak geniş sempatinin başlangıç noktası da yapabilir.

Hep aynı olmuştur: En güçlü kozlarımız, genellikle en az önem verdiğimiz kozlardır.

(Milliyet, 31.5.1983)

BIBLIOGRAPHY

- Aksal, S.K, Kahvede Şenlik Var, Ankara: Devlet Tiyatrsu Yayınları, 1982.
- Bayraktaroglu, Arın, Türkçedeki Göstergelere Yeniden Bakış, Genel Dilbilim Dergisi, 1.3-4, 59-64, Ankara, 1979.
- Burton, Deirdre, Dialogue and Discourse, London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1980.
- Chafe, Wallace, Meaning and the Structure of Language, Chicago: The University of Chicago Press; 1970.
- Crystal, David, A First Dictionary of Linguistics and Phonetics, London: André Deutsch Ltd., 1980.
- Crystal, David and Davy, Derek, Advanced Conversational English, Essex: Longman Group Ltd., 1975.
- Coulthard, Malcolm, An Introduction to Discourse Analysis, Hongkong: Longman Group Ltd., 1979.
- Evans, Gareth, Pronouns, Linguistic Inquiry, 11:2, 337-363.
- Ediskun, Haydar, Yeni Türk Dilbilgisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.
- Givon, Talmi, Topic, Pronoun and Grammatical Agreement, New York: Academic Press, 1976.

- Givon, Talmi, ed. Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-Language Study, vol 3 of the series Typological Studies in Language, Amsterdam: J. Benjamins, 1983.
- Grimes, J. The Thread of Discourse, Paris: Mouton, 1975.
- Halliday, M.A.K and Hasan, R. Cohesion in English, London: Longman Group Ltd., 1976.
- Hankamer, J. and Sag, I., Deep and Surface Anaphora, Linguistic Inquiry, 7:3, 391-429, 1976.
- James, Carl, Contrastive Analysis, Essex: Longman Group Ltd., 1980.
- Kuno, Susumu, The Structure of the Japanese Language, Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1973.
- Kuno, Susumu, Three Perspectives in the Functional Approach to Language, CLS Papers from the Parasession on Functionalism, Chicago, Illinois: Chicago Linguistic Society, 1975.
- Kuno, Susumu, and Kaburaki, E., Empathy and Syntax, Linguistic Inquiry, 8:4, 627-672, 1977.
- Lakoff, George, Pronouns and Reference, Syntax and Semantics, vol.7, New York: Academic Press, 1968.

- Lakoff, Robin, Language in Context, Language, 48:4, 907-927, 1972.
- Langacker, R., On Pronominalization and the Chain of Command, D.Reibel and S.Schane eds., Modern Studies in English, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1966.
- Lasnik, H., Remarks on Coreference, Linguistic Analysis, 2:1, 1-22, 1976.
- Leech, G. and Svartvik, J., A Communicative Grammar of English, Essex: Longman Group Ltd., 1975.
- Lewes, G. L., Turkish Grammar, Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Lyons, J., Semantics, vol. I,II, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Nilson, Birgit, Speaker, Text and The Turkish Reflexive Kendisi, in Papers from the 4th Scandinavian Conference of Linguistics, Denmark: Odense University Press, 1978.
- Ochs, E. and Schieffelin, B., Topic as a Discourse Notion: A Study of Topic in the Conversation of Children and Adults, Subject and Topic, New York: Academic Press, 1976.
- Ochs, E., Planned and Unplanned Discourse, Syntax and Semantics, vol. 12.

- Reinhart, Tanya, Definite NP Anaphora and C-Command Domains, Linguistic Inquiry, 12:4, 605-631, 1981.
- Robins, Alan Pitt, Newspapers To-Day, London: Oxford University Press, 1956.
- Sanders, Gerald, On The Natural Domain of Grammar, Linguistics, 63:2, 51-123, 1970.
- Sebüktekin, Hikmet, Turkish-English Contrastive Analysis, The Hague, Paris: Mouton, 1971.
- Sezer, Engin, On Reflexivization in Turkish, Harvard University, 1979.
- Widdowson, H.G., Teaching Language as Communication. Oxford: Oxford University Press, 1978.